

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Ректор

Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

Олег ОМЕЛЬЧУК

03 жовтня 2022 р.

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертаційного дослідження, поданого на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право»,

Чернеги Віталія Миколайовича на тему:

«Механізм правового регулювання сімейних відносин», затверджену Вченою радою Державного вищого навчального закладу «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» (протокол №6 від 05 лютого 2019 р.)

ВИТЯГ

з протоколу засідання кафедри цивільного права та процесу і кафедри міжнародного та європейського права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова
від 03 жовтня 2022 року

ПРИСУТНІ:

Присутні: Гринько С. Д., завідувачка кафедри цивільного права та процесу, д-р юрид. наук, проф.; професори кафедри цивільного права та процесу: Білоусов Ю. В., канд. юрид. наук, проф.; Бондаренко-Зелінська Н. Л., канд. юрид. наук, доц.; Ватрас В. А., д-р юрид. наук, проф.; Нагнибіда В. І., д-р юрид. наук, доц.; доценти кафедри цивільного права та процесу: Анікіна Г. В., канд. юрид. наук, доц.; Бориславська М. В., канд. юрид. наук, доц.; Гарієвська М. Б., канд. юрид. наук, доц.; Сердечна І. Л., канд. юрид. наук, доц.; Трач О. М., канд. юрид. наук, доц.; Чорна Ж. Л., канд. юрид. наук, доц.; Якимчук С. О., канд. юрид. наук, доц.; асистентка кафедри цивільного права та процесу: Грицишина Л. В.; завідувачка кафедри міжнародного та європейського права Лозінська С. В., канд. юрид. наук, доц.; професори кафедри міжнародного та європейського права: Кожевнікова В. О., д-р юрид. наук; Черняк О. Ю., канд. юрид. наук, проф.; доценти кафедри:

Іванова В. А., канд. юрид. наук, доц.; Іваницький А. М., доктор філософії; старший викладач Кірик А.Ю., доктор філософії.

Запрошені: завідувач кафедри трудового, господарського та земельного права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова Костяшкін І. О., д-р юрид. наук, проф.; завідувачка кафедри цивільного права кафедри цивільного права та процесу Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет» Булеца С. Б., д-р юрид. наук, проф.; завідувачка кафедри цивільного права кафедри цивільного права та процесу Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет» Менджул М. В., д-р юрид. наук, проф.; Голова Верховної Ради України Стефанчук Р. О., д-р юрид. наук, проф., дійсний член (академік) НАПрН України, заслужений діяч науки і техніки України, наук. консульт. здобувача наук. ступеня д-ра юрид. наук Чернеги В. М.; здобувач наук. ступеня д-ра юрид. наук Чернега В. М., канд. юрид. наук, доц.

З присутніх – 8 докторів юридичних наук, 14 кандидатів юридичних наук і докторів філософії – фахівці за профілем поданої на розгляд дисертації.

ПОРЯДОК ДЕННИЙ:

Обговорення дисертаційного дослідження здобувача наукового ступеня доктора юридичних наук Чернеги Віталія Миколайовича на тему «Механізм правового регулювання сімейних відносин», виконаного на кафедрі підприємницького та корпоративного права Державного вищого навчального закладу «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» Міністерства освіти і науки України та поданого на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» до розгляду та захисту в спеціалізованій вченій раді.

СЛУХАЛИ:

завідувачку кафедри міжнародного та європейського права, кандидатку юрид. наук, доцентку Лозінську С. В., яка повідомила присутніх про те, що Чернега Віталій Миколайович народився 29 грудня 1988 року в м. Києві, Україна (СРСР).

Освіта – вища. У 2010 році закінчив Національний транспортний університет і отримав базову вищу освіту за напрямом підготовки «Право» та здобув кваліфікацію бакалавра права (диплом з відзнакою). У 2011 році закінчив Національний транспортний університет і отримав повну вищу освіту за спеціальністю «Правознавство» та здобув кваліфікацію юрист (диплом магістра з відзнакою).

Кандидат юридичних наук зі спеціальності 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» з 2015 року.

Вчене звання доцента кафедри підприємницького та корпоративного права з 2020 року.

З листопада 2014 року до серпня 2015 року обіймав посаду асистента кафедри цивільного та трудового права Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова Міністерства освіти і науки України.

З вересня 2015 року до серпня 2016 року працював на посаді старшого викладача кафедри кримінального права Київської державної академії водного транспорту імені гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного Міністерства освіти і науки України.

З вересня 2016 року до серпня 2017 року обіймав посаду старшого викладача кафедри публічного та приватного права Факультету права та міжнародних відносин Київського університету імені Бориса Грінченка.

З вересня 2017 року до вересня 2018 року працював на посаді доцента кафедри правового регулювання економіки Державного вищого навчального закладу «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» Міністерства освіти і науки України.

З жовтня 2018 року обіймає посаду доцента кафедри підприємницького та корпоративного права Державного вищого навчального закладу «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» Міністерства освіти і науки України.

Вченою радою Державного вищого навчального закладу «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» (протокол №6 від 05 лютого 2019 р.) було затверджено тему дисертаційного дослідження «Механізм правового регулювання сімейних відносин» Чернеги Віталія Миколайовича.

Докторська дисертація виконана на кафедрі підприємницького та корпоративного права Державного вищого навчального закладу «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» Міністерства освіти і науки України. Її виконано відповідно до Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016-2021 роки, затвердженим 03 березня 2016 р. загальними зборами НАПрНУ; Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2021-2025 роки, затвердженим 26 березня 2021 р. загальними зборами НАПрНУ; комплексної науково-дослідної теми Навчально-наукового інституту «Юридичний інститут Державного вищого навчального закладу «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» «Угода про асоціацію України з ЄС як основа розвитку її національного законодавства» (державний реєстраційний номер 0115U003418).

Науковий консультант – доктор юридичних наук, професор, дійсний член (академік) Національної академії правових наук України, заслужений діяч науки і техніки України, Голова Верховної Ради України **Стефанчук Руслан Олексійович**.

СЛУХАЛИ:

виступ Чернеги В. М., який доповів присутнім основний зміст дисертаційного дослідження, зокрема обґрунтував актуальність теми дослідження, науково-теоретичну та практичну значимість проблеми, що

досліджено, визначив мету та завдання дослідження, основні положення, які виносяться на захист, висвітлив методологічну основу дисертації, охарактеризував ступінь наукової розробки проблеми на сучасному етапі, виклав основні результати дослідження та сформулював висновки і рекомендації, відповів на запитання науково-педагогічних працівників кафедр.

Він зазначив, що Україна будує державну сімейну політику на принципах суверенітету та автономії сім'ї, паритету між жінкою і чоловіком в усіх сферах життєдіяльності, а також на засадах наступності поколінь. Правове регулювання сімейних відносин підкорене стрижневим ідеям, утілених у «підмурку» його механізму, метою якого є забезпечення правової ідилії в кожній сім'ї. Проте наявні концептуальні трансформації на початку третього тисячоліття в підходах до правового регулювання суспільних відносин в Україні та за її географічними межами не можуть не вплинути на особливу «гавань», своєрідну царину приватного буття – сімейно-правову сферу. Адже в ній насамперед з моменту набрання чинності головного правового регулятора сімейних відносин в Україні минуло понад 18 років. За цей час відбулося максимальне розгортання диспозитивних засад сімейно-правового регулювання, з'явилося багато нових норм та інститутів сімейного права, які потребують або нового («свіжого») бачення, або є такими, що підлягають негайній модернізації. Крім того, частина норм сімейного права України потребує розвитку на основі позитивного досвіду правової регуляції сімейних відносин у зарубіжних країнах.

Наявні дисертації українського авторства на рівні доктора юридичних наук донині не спрямовувалися на формування концептуального бачення МПРСВ. Крім того, через об'єктивні причини частина наукових досягнень базується на колишньому сімейному законодавстві України та тодішній практиці його застосування. Зокрема, йдеться про дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук: З. В. Ромовської «Проблеми захисту в радянському сімейному праві» (1986 р.); І. В. Жилінкової «Проблеми правового режиму майна членів сім'ї» (2000 р.).

Докторські дисертаційні праці наших сучасників (Л. В. Красицької «Проблеми здійснення та захисту особистих та майнових прав батьків і дітей» (2015 р.); О. А. Явор «Юридичні факти в сімейному праві України» (2018 р.); О. І. Сафончик «Шлюбні правовідносини в Україні: теорія і практика» (2018 р.); В. О. Кожевникової «Науково-теоретичні засади обмеження прав суб'єктів сімейних відносин» (2019 р.); М. В. Менджул «Теоретичні проблеми дії принципів сімейного права» (2020 р.); В. А. Ватраса «Джерела сімейного права» (2020 р.); В. І. Труби «Поняття та загальна класифікація сімейних правовідносин» (2021 р.); Л. М. Токарчук «Влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, як реалізація принципу державної охорони сім'ї» (2021 р.)) мають інші предмети досліджень. Помітними також є актуальні аспекти матеріального (сімейного) права, що віддзеркалені в докторських дисертаціях українських процесуалістів, зокрема: М. М. Дякович «Охорона і захист сімейних прав

нотаріусом: цивільно-правовий аспект» (2015 р.); Г. В. Чурпіти «Концептуальні засади захисту сімейних прав та інтересів у порядку неповного цивільного судочинства» (2016 р.). Проте більшість учених згадує про МПРСВ уривчасто, оскільки зазначена проблематика тісно пов'язана з різними інститутами та нормами сімейного права, або їх професійний фокус спрямований на формування спеціальних знань лише про деякі елементи, що входять до «архітекτονіки» такого механізму. Крім того, донині комплексно не розкрито потенціал правової свідомості та правової культури в МПРСВ. За професійною «ширмою» також не можуть залишатися питання синергії доктрини сімейного права, судової практики і МПРСВ.

«Платформою» для провадженого дослідження МПРСВ стала наукова спадщина таких класиків української та зарубіжної правової думки різних періодів її динаміки: А. М. Александрова, С. С. Алексєєва, В. К. Бабаєва, В. І. Бошка, С. М. Братуся, В. П. Воложаніна, Є. М. Ворожейкіна, В. П. Грибанова, В. І. Даніліна, І. В. Жилінкової, С. П. Індиченка, О. С. Йоффе, Д. А. Керімова, В. І. Кисіля, О. В. Красавчикова, О. Е. Лейста, В. В. Луця, В. Ф. Маслова, Г. К. Матвєєва, О. М. Нечаєвої, Д. І. Меєра, В. А. Ойгензихта, М. Т. Оридороги, З. А. Підпригори, О. А. Пушкіна, С. І. Реутова, В. О. Рясенцева, Г. М. Свердлова, М. В. Цвіка, П. А. Чеберяка, Ю. С. Червоного, Я. М. Шевченко, Г. Ф. Шершеневича.

Використані також надбання таких учених сучасності: О. Є. Аврамової, С. М. Бервена, Т. В. Боднар, В. І. Борисової, С. Б. Булеци, В. А. Ватраса, І. В. Венедіктової, М. К. Галянтича, В. С. Гопанчука, С. Д. Гринько, А. Б. Гриняка, Н. О. Давидової, І. О. Дзери, О. В. Дзери, М. М. Дякович, А. С. Довгерта, В. Ю. Євко, І. В. Жилінкової, Ю. О. Заїки, В. Я. Калакури, І. Р. Калаура, Ю. Ю. Калиновського, В. С. Ковальської, В. О. Кожевникової, А. М. Колодія, Н. М. Конончук, А. В. Коструби, О. О. Кота, О. В. Кохановської, Л. В. Красицької, Н. М. Крестовської, Ю. В. Кривицького, О. Д. Крупчана, Н. С. Кузнєцової, О. М. Куракіна, М. В. Логвінової, І. С. Лукасевич-Крутник, Р. А. Майданика, Л. О. Макаренко, М. В. Менджул, О. В. Михальнюк, Є. О. Мічуріна, Л. А. Музики, О. О. Отраднової, М. Д. Пленюк, С. О. Погрібного, Т. С. Подорожної, О. М. Пономаренко, В. Д. Примака, О. С. Простибоженка, П. М. Рабіновича, О. В. Розгон, З. В. Ромовської, О. І. Сафончик, І. Я. Сенюти, О. В. Синегубова, С. О. Сліпченка, В. М. Сломи, І. В. Спасибо-Фатєєвої, М. О. Стефанчука, Р. О. Стефанчука, Л. М. Токарчук, В. І. Труби, Н. В. Федорченко, С. Я. Фурси, Є. О. Харитоновна, О. І. Харитонової, О. І. Чепис, О. О. Чефранової, Г. В. Чурпіти, С. І. Шимон, Р. Б. Шишки, О. А. Явор, О. С. Яворської, В. Л. Яроцького та ін. Праці цих учених прямо або опосередковано впливають на розв'язання кола, поставлених у дослідженні, завдань.

Зазначені вище обставини створили сприятливий дослідницький простір для всебічного пізнання МПРСВ, теоретико-методологічне та прикладне значення якого обумовлене низкою функцій, що виконує кожен елемент, який, за авторським баченням, входить до його «архітектоніки».

На підставі викладеного можна дійти висновку, що дослідження механізму правового регулювання сімейних відносин, є актуальним, має важливе теоретичне та практичне значення, що зумовило доцільність його проведення на рівні дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук.

Метою дослідження є розв'язання наукової проблеми, яка полягає в розробленні теоретичної концепції МПРСВ, придатної для впровадження ефективних законодавчих рішень і вдосконалення правозастосовної практики України в цій сфері.

За результатами дослідження сформульовано та обґрунтовано низку наукових положень, що виносяться на захист, зокрема:

уперше:

- обґрунтовано, що правове регулювання сімейних відносин доцільно розглядати: а) як процес упорядкування суспільних відносин за допомогою своєрідних сімейно-правових засобів, їх юридичного встановлення, охорони та динаміки (зовнішнє правове регулювання сімейних відносин); б) як процес наділення учасників суспільних відносин сімейними правами і юридичними обов'язками, реалізації цих сімейних прав і юридичних обов'язків, перевтілення таких учасників у суб'єктів сімейних правовідносин (внутрішнє правове регулювання сімейних відносин);

- виокремлено такі ознаки МПРСВ: а) цілепокладеність, яка пояснює підпорядкованість сімейно-правових засобів, способів і форм, об'єднаних в єдине ціле, меті правового регулювання сімейних відносин; б) поліелементність, яка означає, що в структурі цього механізму нагромаджено набір сімейно-правових засобів, способів і форм, без наявності якого неможливий його запуск; в) конективність як спроможність елементів МПРСВ сумісно функціонувати (взаємодіяти); г) алгоритмічність, яка полягає в тому, що такий механізм діє (функціонує) за заздалегідь сформованим алгоритмом;

- розроблено дефініцію норм сімейного права: це системний та своєрідно структурований «підмурак» МПРСВ, що складається із певних взірців поведінки суб'єктів сімейних прав та обов'язків або спеціалізованих правил сімейного права, що не містять конкретних деонтичних модальностей, які держава створює, санкціонує або апріорі визнає обов'язковими;

- запропоновано авторське бачення поняття спеціалізованих норм сімейного права як утілених в сімейному законодавстві своєрідних правил (норм-цілей сімейного права, норм-принципів сімейного права, норм-дефініцій сімейного права, норм-строків сімейного права, оперативних та колізійних норм сімейного права), що мають двоелементну структуру (гіпотезу та диспозицію) і не встановлюють конкретних правових моделей поведінки учасників сімейних відносин, а функціональний потенціал яких у МПРСВ залежить від певного виду таких норм сімейного права;

- розроблено дефініції: а) норм-цілей сімейного права як закріплених у нормах сімейного права очікуваних (бажаних) результатів, які в інтересах учасників сімейних правовідносин, держави і первинного та головного

осередка суспільства (сім'ї), прагне досягнути законодавець, упорядковуючи сімейні відносини; б) норм-принципів сімейного права як утілених у нормах сімейного права стрижневих ідей, відповідно до яких генерується і на яких ґрунтується сімейне законодавство, здійснюється його тлумачення, а також врегульовуються сімейні відносини за аналогією права; в) норм-дефініцій сімейного права як компактно втілених у текстах джерел правового регулювання сімейних відносин приписів, що лаконічно та монозначно визначають зміст сімейно-правових категорій через розкриття їхніх ідентифікуючих ознак;

– визначено поняття та ознаки оціночних категорій в сімейному праві. Оціночними категоріями в сімейному праві є встановлені законодавцем контурні формулювання значимих обставин, що мають невичерпний зміст, конкретизація якого віддана на розсуд суб'єкта правозастосування шляхом їх витлумачення останнім у конкретних сімейних правовідносинах. До їхніх ознак віднесено: а) нормативність; б) оконтуреність; в) варіабельність;

– розроблено класифікацію регулятивних (уповноважувальних, зобов'язуючих, заборонних) норм сімейного права;

– запропоновано оперувати в науковому та нормативно-правовому обізі такими збірними термінами: «зловживання правами батьків», «позбавлення прав батьків», «поновлення прав батьків»;

– запропоновано закріпити в СКУ: а) презумпцію правозгідності сімейного договору – сімейний договір вважається правозгідним, якщо його недійсність не встановлена законом або якщо він не визнаний судом недійсним; б) презумпцію правозгідності сімейної домовленості – сімейна домовленість вважається правозгідною, якщо від неї в односторонньому порядку не відмовився учасник сімейних правовідносин; в) презумпцію правозгідності усиновлення – усиновлення є правозгідним, крім випадків, коли усиновлення визнано недійсним за рішенням суду або скасовано; г) презумпцію правозгідності удочеріння – удочеріння є правозгідним, крім випадків, коли удочеріння визнано недійсним за рішенням суду або скасовано;

– сформульовано поняття правового саморегулювання сімейних відносин, яке визначено як ініціативний взаємоприйнятний процес упорядкування сімейних відносин за допомогою сімейних договорів та домовленостей сторін;

– запропоновано закріпити в СКУ дефініцію «сімейна домовленість», що дає змогу не ототожнювати її з другим правовим засобом саморегулювання сімейних відносин – сімейним договором. Сімейною домовленістю є згода сторін, що зумовлює виникнення, зміну або припинення особистих немайнових і майнових сімейних прав та обов'язків і може допускати односторонню відмову від неї;

– доведено, що суспільна та індивідуальна правова свідомість і правова культура є функціональними елементами МПРСВ та забезпечують утворення певного типу сімейної правосуб'єктності, яка формується в контексті

суспільної правової культури та правової свідомості під впливом індивідуальної правосвідомості та правокультурності особи;

– обґрунтовано, що інтелектуальним фундаментом правової свідомості є правова ідеологія, яку в контексті МПРСВ запропоновано трактувати як сукупність обґрунтованих концептів, принципів, стимулів, мотивів, етичних і моральних норм, які визначають позицію держави щодо інституту сім'ї, що гармонізує зі сучасними європейськими і світовими стандартами та національними традиціями і менталітетом, сприяють утвердженню загальних засад сімейного права, а також розвитку правозгідних сімейних правовідносин;

– з'ясовано, що правова свідомість істотно впливає на МПРСВ, оскільки завдяки правовій свідомості цей механізм: а) має конкретну нормативно-правову основу; б) має конкретний предмет регулювання; в) є стабільним; г) відповідає стану сучасних сімейних відносин; ґ) є динамічним і здатен реагувати на зміну соціальних умов; д) оптимально поєднує різноманітні правові засоби (дозволи, заборони, позитивні зобов'язування); е) оперує зрозумілими та розпізнаваними правовими поняттями й категоріями, що дозволяють їх однакове трактування та практичне застосування; є) ґрунтується на засадах рівності учасників сімейних правовідносин, урахування їхніх взаємних інтересів, справедливості, добросовісності, розумності, моральних засад суспільства;

– доведено, що МПРСВ спрямований на забезпечення суб'єктам сімейного права умов для реалізації ідеї свободи правозгідної поведінки. Міра такої свободи має відповідати таким критеріям: а) свобода кожного суб'єкта сімейних правовідносин узгоджена зі свободою інших, пов'язаних із ним суб'єктів; б) свобода має бути оптимальною у правовому вимірі конкретних сімейних відносин конкретної особи; в) свобода реалізується в сімейних правовідносинах у межах правозгідної поведінки;

– обґрунтовано, що базові сімейні цінності української сім'ї входять до системи цінностей, які охороняються сімейним правом, що дає змогу виокремити їх як самостійну групу в структурі правової культури, поряд із правовими цінностями. Поняття «сімейні цінності української сім'ї» визначено як такі засади, способи і форми побудови сімейних взаємин, які відповідають моральним засадам певної соціальної групи й української нації загалом і забезпечують гармонійне існування сім'ї як соціальної групи та створюють найкращі умови для життя кожного члена сім'ї зі збереженням його індивідуальності і самобутності;

– обґрунтовано, що ефективність функціонального впливу індивідуальної правової культури (правокультурності особи) на МПРСВ забезпечується внаслідок поєднання індивідуальної правової свідомості, правокультурності та визнання особою сімейних цінностей;

удосконалено:

– поняття МПРСВ, яке окреслено як скупчення правових засобів, способів і форм (юридичного інструментарію), злагоджена взаємодія яких спроможна впорядкувати сімейні відносини задля охорони, з одного боку, інтересів

суб'єктів сімейного права (приватних інтересів), а із другого – інтересів сім'ї, як первинного і провідного осередка соціуму, та інтересів держави (публічних інтересів);

– наукові положення щодо: а) субсидіарного застосування цивільного законодавства до регулювання сімейних відносин; б) застосування аналогії закону; в) застосування аналогії права; г) коректного відтворення в чинній редакції ч. 1 ст. 55 СКУ особистих немайнових обов'язків дружини, чоловіка; г) можливості дружини, чоловіка не лише на вільний вибір свого місця проживання, але й на право кожного із них на вільний вибір місця свого перебування; д) потенціалу продовження позовної давності до вимог, що впливають із приписів ч. 3 ст. 138 СКУ;

– наукові положення щодо переліку основних засад сімейного законодавства, до якого доцільно зарахувати: 1) можливість і допустимість правового регулювання сімейних відносин; 2) справедливість; 3) добросовісність; 4) розумність; 5) відповідність моральним засадам суспільства; 6) антидискримінацію учасників сімейних правовідносин; 7) рівність прав та обов'язків жінки та чоловіка в сім'ї; 8) якнайкраще забезпечення прав та інтересів дитини; 9) пріоритет захисту прав та інтересів дитини; 10) максимально можливе забезпечення прав та інтересів повнолітніх непрацездатних членів сім'ї; 11) пріоритет захисту прав та інтересів повнолітніх непрацездатних членів сім'ї;

– наукові підходи щодо таких норм-дефініцій сімейного права: «сім'я», «шлюб», «усиновлення», «прийомна сім'я», «прийомні батьки», «прийомні діти», «дитячий будинок сімейного типу», «батьки-вихователі дитячого будинку сімейного типу», «вихованці дитячого будинку сімейного типу»;

– наукові підходи щодо сімейно-правової термінології. По-перше, запропоновано оперувати терміном «сирота» замість «дитина-сирота», оскільки за законодавством нею вважається лише особа, яка не досягла 18 років. По-друге, запропоновано відмовитися від терміна «діти, позбавлені батьківського піклування» на користь терміна «діти, роз'єднані з батьками». До дітей, роз'єднаних з батьками, віднесено також сиріт. По-третє, задля уникнення гендерно невідповідної сімейно-правової термінології, поряд із усталеними термінами запропоновано оперувати такими термінами: «зловживання материнськими правами», «позбавлення материнських прав», «поновлення материнських прав», «удочеріння», «удочеритель», «удочерителі», «удочерена дитина», «удочерена повнолітня особа», «усиновлювачка», «опікунка», «піклувальниця», «патронатна вихователька»;

– визначення поняття звичаю в сімейному праві як не встановленого актами сімейного законодавства, але усталеного в певній сфері сімейних відносин правила поведінки (регулятора згаданих відносин), яке санкціоноване державою;

– визначення поняття сімейного договору як пойменовану (визначену в законі) або непойменовану (не визначену в законі, але таку, що корелюється із основними засадами сімейного законодавства та моральними засадами суспільства) згоду сторін, що зумовлює виникнення, зміну або припинення

здебільшого майнових сімейних прав та обов'язків, але не допускає односторонню відмову від неї;

- визначення поняття юридичних фактів у сімейному праві як обставин, ефектом яких є перешкоджання, виникнення, гальмування (призупинення, припинення), динаміка (зміна, поновлення) сімейних правовідносин або поривання правовідносин, яких насправді не мало б існувати (анулювання правовідносин);

- визначення поняття сімейних правовідносин як обумовлених створенням сім'ї відносин, що входять до предмета сімейно-правового регулювання, коло поименованих учасників яких визнається носіями суб'єктивних сімейних прав та обов'язків, що встановлюються актами законодавства, договорами, домовленостями, а в деяких випадках також правовими звичаями (звичаєм національної меншини, місцевим звичаєм);

- визначення поняття переважних прав у сімейних правовідносинах: це встановлені законом пріоритетні можливості батьків, інших повнолітніх членів сім'ї та родичів (баби, діда, братів, сестер, вітчима, мачухи) учиняти певні дії щодо дітей, малолітніх, неповнолітніх внуків, братів, сестер, падчерок, пасинків, а також першочергові правові можливості, встановленого законодавцем кола осіб, удочерити та (або) всиновити дітей;

- наукові положення щодо поименовання наявних способів захисту сімейних прав та інтересів, а також запропоновано розширити їхній перелік, до якого доцільно включити: 1) встановлення правовідносин; 2) визнання права; 3) припинення дій, які порушують сімейні права; 4) відновлення правовідносин, які існували до порушення права; 5) примусове виконання добровільно не виконаного обов'язку; 6) зміну правовідносин; 7) припинення правовідносин; 8) анулювання правовідносин; 9) компенсацію майнової шкоди; 10) компенсацію моральної шкоди; 11) визнання незаконними рішень, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб;

дістали подальшого розвитку:

- наукові положення щодо «архітектоніки» МПРСВ. До неї віднесено: а) норми сімейного права, правові звичаї, сімейні договори та домовленості; б) юридичні факти; в) сімейні правовідносини; г) акти здійснення і захисту сімейних прав та інтересів і виконання обов'язків; г) правову свідомість; д) правову культуру;

- наукові положення щодо функцій норм сімейного права – виокремлено регулятивну, правонадільну, мотивувальну, захисну та системостворювальну функції таких правових норм;

- наукові підходи щодо розмежування особистих немайнових обов'язків дружини, чоловіка (подружжя) і матері, батька (батьків), зокрема: доведено належність обов'язків утверджувати в сім'ї повагу до матері, батька, встановлених ч. 2 ст. 55 СКУ, до особистих немайнових обов'язків батьків, а не подружжя;

– наукові положення щодо: а) визнання шлюбу неукладеним: на взірець законодавства Латвійської Республіки запропоновано закріпити в СКУ таку норму: шлюб вважається неукладеним, якщо його не було зареєстровано посадовою особою ОДРАЦС; б) поновлення шлюбу: на зразок законодавства Республіки Казахстан установити в СКУ таке правило: шлюб може бути поновлений, якщо в момент укладення шлюбу нареченим або одному із них було відомо, що особа, яка була визнана безвісно відсутньою або оголошена померлою, є живою; в) кола підстав позбавлення прав батьків: на основі законодавчого досвіду Республіки Казахстан запропоновано в СКУ закріпити зловживання батьком, матір'ю азартними іграми як одну із підстав позбавлення прав батьків; г) форм улаштування сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: на взірець казахського законодавства закріпити в СКУ інститут гостьової сім'ї, тобто сім'ї, яка тимчасово прийняла на виховання сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків, що перебувають в організаціях усіх типів (освітніх, медичних тощо) у періоди, не пов'язані із освітнім процесом (канікули, вихідні та святкові дні);

– наукові положення щодо значення норм-цілей сімейного права. Обґрунтовано, що норми-цілі сімейного права: а) визначають очікувані (бажані) результати сімейно-правового регулювання; б) діставши логічну динаміку (розвиток) в класичних нормах сімейного права, впливають на сімейно-правове регулювання; в) впливають на формування норм сімейного права; г) дають змогу встановити релевантність або іррелевантність наявних сімейно-правових засобів бажаним результатам правового регулювання сімейних відносин;

– наукові положення щодо значення норм-дефініцій сімейного права. Доведено, що норми-дефініції сімейного права виконують: а) інтерпретаційну функцію (цей вид атипових норм сімейного права роз'яснює значення термінології, що фігурує в актах сімейного законодавства); б) компактну функцію (ці спеціалізовані норми сімейного права економлять матерію актів сімейного законодавства, що досягається за допомогою лаконічності розкриття значення сімейно-правової термінології); в) інтегративну функцію (ці атипові норми сімейного права об'єднують в єдине ціле всі норми сімейного права, в яких згадуються відповідні терміни);

– наукові положення щодо правових звичаїв як елемента МПРСВ, які доцільно розглядати в двох аспектах: а) як модель акцесорного правового регулювання сімейних відносин (екстернальне регулювання); б) як прояв безпосереднього правового регулювання сімейних відносин згідно із наявним звичаєм національної меншини та (або) місцевим звичаєм (інтернальне регулювання);

– наукові положення щодо функцій сімейних договорів та домовленостей – виокремлено регулятивну, превентивно-виховну, забезпечувальну та захисну функції сімейного договору, а також обґрунтовано, що, на відміну від сімейного договору, сімейна домовленість не виконує забезпечувальну функцію;

– наукові положення щодо значення юридичних фактів у МПРСВ – виокремлено перепонну, породжувальну, призупинювальну, припинювальну, конвертаційну, регенераційну та нуліфікаційну функції;

– наукові положення щодо значення сімейних правовідносин. Обґрунтовано, що сімейні правовідносини виконують такі функції: а) визначають конкретне коло суб'єктів сімейних відносин, на яке на поточний момент поширюється дія норм сімейного права (правових звичаїв, сімейних договорів та домовленостей); б) закріплюють конкретну поведінку суб'єктів сімейних правовідносин; в) є умовою для можливого приведення в дію сімейно-правових засобів задля забезпечення сімейних прав та обов'язків;

– наукові положення щодо впливу доктрини сімейного права на законодавця та суб'єктів правозастосування. Доведено, що доктрина сімейного права України посідає значне місце у формуванні сімейно-правової політики, яка, своєю чергою, спрямована на інтеграцію зусиль законодавця, суб'єктів правозастосування та вчених у галузі сімейного права задля розроблення планів і прогнозів удосконалення національного сімейного законодавства, спрямованого на підвищення впливу сімейно-правових регуляторів;

– наукові положення щодо впливу судової практики в сімейних справах на формування і реалізацію норм сімейного права. Обґрунтовано, що поворотна функція судової практики в сімейних справах полягає в тому, що цей вид юридичної практики спроможний зворотньо впливати на нормотворчу діяльність у сфері сімейного права («бумерангова спроможність»).

Після завершення доповіді присутніми було поставлено до Чернеги В. М. такі питання:

Кожевникова В. О., д. ю. н., професорка: У чому полягає недовершеність чинної редакції ч. 2 ст. 55 Сімейного кодексу України, про яку Ви згадуєте у положеннях наукової новизни?

Відповідь:

Дякую за запитання. Не є довершеною чинна редакція ч. 1 ст. 55 Сімейного кодексу України. Адже законодавче оперування тріадою термінів («дружина», «чоловік», «сімейні відносини») виключає виправдане фігурування в контексті встановленої норми слів «між собою», а також терміна «інші члени сім'ї». Своєю чергою, термін «сімейні відносини», який вживаються перед ними, дозволяє повністю втілити в життя потенціал аналізованої норми сімейного права.

Сердечна І. Л., к. ю. н., доцентка: Ви пропонуєте на взірць казахського законодавства закріпити в Сімейному кодексі України інститут гостьової сім'ї, тобто сім'ї, яка тимчасово прийняла на виховання сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків, що перебувають в організаціях усіх типів (освітніх, медичних тощо) у періоди, не пов'язані із освітнім процесом

(канікули, вихідні та святкові дні). Чи можете Ви розкрити казахський досвід у цьому питанні?

Відповідь:

Дякую за запитання. Цікаво, що на відміну від Кодексу Республіки Казахстан про шлюб та сім'ю, в Сімейному кодексі України відсутні норми про гостьову сім'ю. Відповідно до Кодексу Республіки Казахстан про шлюб та сім'ю договір про передання дитини в гостьову сім'ю є підставою передання дитини до зазначеної сім'ї. Такий договір укладається між особами, які прагнуть прийняти дитину до гостьової сім'ї, та організацією, де перебуває дитина, органом опіки та піклування. Казахський законодавець установлює, що кілька дітей може бути прийнято до гостьової сім'ї. Договір про передання дитини в гостьову сім'ю має регулювати: а) питання утримання та виховання дитини; б) права та обов'язки осіб, які прийняли дитину в гостьову сім'ю; в) обов'язки органу опіки та піклування; г) обов'язки організації, в якій перебуває дитина; г) підстави та наслідки припинення цього договору.

Термін перебування дитини в гостьовій сім'ї встановлюється в договорі. Цікаво, що на кожную дитину, передану в гостьову сім'ю, укладається окремий договір. Не провадяться: а) грошова виплата на утримання дитини; б) оплата праці особи, яка прийняла дитину в гостову сім'ю.

Казахський законодавець установлює кілька підстав дострокового розірвання такого договору: по-перше, з ініціативи осіб, які прийняли дитину в гостьову сім'ю, за наявності поважних причин; по-друге, з ініціативи органу опіки та піклування, організації, в якій перебуває дитина, за наявності несприятливих умов для утримання та виховання дитини; по-третє, у випадках передання дитину під опіку або піклування, у прийомну сім'ю, патронат чи усиновлення дитини.

Нагнибіда В. І., д.ю.н., доцент: Яке значення у механізмі правового регулювання сімейних відносин мають сімейні договори та домовленості, що Ви виокремлюєте як його елементи?

Відповідь: Дякую за запитання. Значення сімейних договорів та домовленостей визначається тими функціями, що виконує кожен із цих засобів саморегулювання сімейних відносин. Сімейні договори виконують: а) регулятивну функцію, яка покликана унормувати сімейні відносини; б) превентивно-виховну функцію, яка забезпечує дисциплінування сторін сімейного договору, а також запобігає настанню конфлікту інтересів сторін учасників договірних сімейних відносин; в) забезпечувальну функцію, яка полягає в можливості настання несприятливих майнових (здебільшого) наслідків за поведінку сторони сімейного договору, яка не корелюється із законодавством та моральними засадами суспільства; г) захисну функцію, яка полягає в захисті інтересів вразливої сторони сімейного договору. Однак, на відміну від сімейного договору, сімейна домовленість не виконує забезпечувальну функцію, оскільки зазначений акт доброї волі допускає

односторонню відмову його учасника від нього та не може бути реалізований примусово.

Іванова Р. Ю., к. ю. н., доцентка: Як Ви класифікуєте норми сімейного права, що є, за Вашими висновками, «підмурком» механізму правового регулювання сімейних відносин?

Відповідь:

Дякую за запитання. Уповноважувальні норми сімейного права диференційовано на такі групи: а) норми сімейного права, в яких фігурують ключові слова або словосполучення, які відкрито вказують на існування можливостей суб'єктів права здійснювати відповідні дії; б) норми сімейного права, зміст яких дозволяє збагнути існування можливостей суб'єктів права здійснювати відповідні дії. У першій групі виокремлено три підгрупи: а) норми сімейного права, в яких фігурують ключові слова або словосполучення, які відкрито та безумовно вказують на існування можливостей суб'єктів права здійснювати відповідні дії; б) норми сімейного права, в яких фігурують ключові слова або словосполучення, які відкрито та обумовлено вказують на існування можливостей суб'єктів права здійснювати відповідні дії; в) норми сімейного права, в яких фігурують ключові словосполучення, які відкрито вказують на існування можливостей суб'єктів права здійснювати відповідні дії, але встановлюють винятки із універсальних правил поведінки. У другій групі виокремлено дві підгрупи: а) норми сімейного права, зміст яких дозволяє збагнути існування безумовних можливостей суб'єктів права здійснювати відповідні дії; б) норми сімейного права, зміст яких дозволяє збагнути існування обумовлених можливостей суб'єктів права здійснювати відповідні дії.

Зобов'язуючі норми сімейного права диференційовано на дві групи: а) норми сімейного права, в яких фігурують такі слова або словосполучення, які відкрито вказують на веління (вимоги) про необхідність учинення сприятливих дій суб'єктів права; б) норми сімейного права, зміст яких уможливорює збагнути веління (вимоги) про необхідність учинення сприятливих дій суб'єктів права. У першій групі виокремлено такі підгрупи: а) норми сімейного права, в яких фігурують такі слова або словосполучення, які відкрито та безумовно зобов'язують суб'єктів права вчиняти сприятливі дії; б) норми сімейного права, в яких фігурують такі слова або словосполучення, які відкрито та обумовлено зобов'язують суб'єктів права вчиняти сприятливі дії; в) норми сімейного права, в яких фігурують такі слова або словосполучення, які відкрито зобов'язують суб'єктів права вчиняти сприятливі дії, але встановлюють винятки із універсальних правил поведінки. Другу групу диференційовано на три підгрупи: а) норми сімейного права, зміст яких уможливорює безумовно зобов'язати суб'єктів права вчиняти сприятливі дії; б) норми сімейного права, зміст яких уможливорює обумовлено зобов'язати суб'єктів права вчиняти сприятливі дії; в) норми сімейного права, зміст яких уможливорює зобов'язати суб'єктів

права вчиняти сприятливі дії, але встановлюють винятки із універсальних правил поведінки.

Виокремлено дві групи заборонних норм сімейного права: а) ті, що прямо встановлюють заборону; б) ті, що опосередковано встановлюють заборону. Першу групу диференційовано на три підгрупи: а) норми сімейного права, що встановлюють пряму безумовну заборону; б) норми сімейного права, що встановлюють пряму обумовлену заборону; в) норми сімейного права, що встановлюють пряму заборону, але мають винятки із загального правила. Другу групу заборонних норм сімейного права поділено на ті, що: а) опосередковано встановлюють безумовну заборону; б) опосередковано встановлюють обумовлену заборону.

Д.ю.н., професорка Булеца С. Б. У роботі Ви обґрунтовуєте, що базові сімейні цінності української сім'ї входять до системи цінностей, які охороняються сімейним правом, що дає змогу виокремити їх як самостійну групу в структурі правової культури, поряд із правовими цінностями. Далі поняття «сімейні цінності української сім'ї» Ви визначпете як такі засади, способи і форми побудови сімейних взаємин, які відповідають моральним засадам певної соціальної групи й української нації загалом і забезпечують гармонійне існування сім'ї як соціальної групи та створюють найкращі умови для життя кожного члена сім'ї зі збереженням його індивідуальності і самобутності. Скажіть, будь ласка, чи є в Україні в контексті її кандидатури в члени ЄС правозгідними ЛГБТ та інші союзи?

Відповідь: Дякую за запитання. Ні, згадані союзи не є правозгідними. Адже вони не корелюються з моральними засадами нашого суспільства та чинним сімейним законодавством України. Почнімо з того, що не всі правові інститути піддаються адаптації чи уніфікації. Це можна сказати про сімейне право. Щодо сімейних цінностей треба сказати, що в основу законодавчих змін певних держав щодо цього питання покладено не проголошення одностатевих союзів сімейними цінностями, а вимогу про визнання цінності природного права людини, її індивідуальності, одним з елементів якої є її інтимне життя. Право на сексуальну орієнтацію розглядається не як якесь нове право, яке потрібно вводити до системи прав людини, а як вже наявний елемент цієї системи, як одне з головних прав людини. Зрештою, відносини з участю осіб однієї статі не є шлюбними, а зважаючи на моральні засади суспільства, за жодних умов не можуть визнаватися сімейними. Це цивільні відносини.

Гарієвська М. Б., к. ю. н., доцентка: Як впливає судова практика в сімейних справах на формування змісту та реалізацію норм сімейного права?

Відповідь:

Дякую за запитання. Судова практика в сімейних справах виконує поворотну функцію, яка полягає в тому, що цей вид юридичної практики спроможний зворотньо впливати на нормотворчу діяльність у сфері сімейного права («бумерангова спроможність»). Судова практика в сімейних

справах є своєрідним «комутатором» правотворчої та правозастосовної практики в зазначеній сфері. Це дає змогу сформулювати рекомендації, спрямовані на удосконалення сімейного законодавства, підвищення його ефективності. Судова практика в сімейних справах впливає на розвиток сімейного законодавства під час вчинення правових актів, створення певного результату в аспекті ефективності чинного сімейного законодавства, трансляції накопиченої інформації, сприйняття законодавцем рекомендацій, сформованих судовою практикою в сімейних справах.

Д.ю.н., професор Менджул М. В.: Як Ви визначаєте норми-принципи сімейного права, їх місце в механізмі правового регулювання сімейних відносин?

Відповідь:

Дякую за запитання. Норми-принципи сімейного права, поряд із нормами-цілями сімейного права, нормами-дефініціями сімейного права, нормами-строками сімейного права, оперативними нормами сімейного права, колізійними нормами сімейного права, віднесено до системи (секстету) спеціалізованих норм сімейного права. Норми-принципи сімейного права являють собою втілені в нормах сімейного права стрижневі ідеї, відповідно до яких генерується і на яких ґрунтується сімейне законодавство, здійснюється його тлумачення, а також врегульовуються сімейні відносини за аналогією права.

ВИСТУПИЛИ:

доктор юридичних наук, професор, дійсний член (академік) Національної академії правових наук України, заслужений діяч науки і техніки України, Голова Верховної Ради України **Стефанчук Р. О. як науковий консультант** здобувача Чернеги В. М. зазначив, що актуальність теми дисертації «Механізм правового регулювання сімейних відносин» обумовлена низкою чинників, що належно обґрунтовано її автором у вступі цього дослідження. Адже були наявні достатні підстави констатувати невідповідність між фактичним станом дослідженості феномена механізму правового регулювання сімейних відносин та реальною потребою в його вивченні. Тому праця є актуальним і своєчасним внеском у розвиток науки сімейного права.

Тему дисертації затверджено Вченою радою Державного вищого навчального закладу «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» (протокол №6 від 05 лютого 2019 р.).

Вдалою і теоретично обґрунтованою є структура дисертації, яка включає перелік умовних скорочень, вступ, 15 підрозділів, об'єднаних у 6 розділів («Передумови дослідження феномена механізму правового регулювання сімейних відносин», «Норми сімейного права як «підмурок» механізму правового регулювання сімейних відносин», «Правові звичаї та засоби саморегулювання сімейних відносин», «Юридичні факти, сімейні права й обов'язки в механізмі правового регулювання сімейних відносин», «Правова

свідомість та правова культура в механізмі правового регулювання сімейних відносин», «Синергія доктрини сімейного права, судової практики і механізму правового регулювання сімейних відносин»), а також висновки, список використаних джерел і додатки.

У вступній частині наявні всі необхідні елементи, чітко окреслено об'єкт і предмет, завдання та методологічна основа наукової праці. Для досягнення мети дослідження механізму правового регулювання сімейних відносин виправданим є застосування історико-правового методу, системного та структурно-функціонального аналізу, логіко-семантичного, формально-логічного, порівняльно-правового методів, а також методів ретроспективного та перспективного аналізу і моделювання.

Принагідно треба відзначити, що присутність автора відчувається на кожній сторінці рукопису, оскільки здобувач не минає жодної проблеми за предметом дослідження та прагне їх неординарно розв'язати з урахуванням нагальних потреб доктрини сімейного права, сімейного законодавства та практики його застосування.

Передусім автор представляє науковій спільноті своєрідну візію правового регулювання сімейних відносин. У цій частині воно розглянуто: по-перше, як процес упорядкування суспільних відносин за допомогою своєрідних сімейно-правових засобів, їх юридичного встановлення, охорони та динаміки (зовнішнє правове регулювання сімейних відносин); по-друге, як процес наділення учасників суспільних відносин сімейними правами і юридичними обов'язками, реалізації цих сімейних прав і юридичних обов'язків, перевтілення таких учасників в суб'єктів сімейних правовідносин (внутрішнє правове регулювання сімейних відносин). Дослідник виважено підходить до формулювання поняття механізму правового регулювання сімейних відносин, яким є скупчення правових засобів, способів і форм (юридичного інструментарію), злагоджена взаємодія яких спроможна впорядкувати сімейні відносини задля охорони, з одного боку, інтересів суб'єктів сімейного права (приватних інтересів), а із другого – інтересів сім'ї, як первинного і провідного осередка соціуму, та інтересів держави (публічних інтересів). Автор збагачує юридичну науку чотирма ознаками (цілепокладеність, поліелементність, конективність, алгоритмічність) механізму правового регулювання сімейних відносин. Зрештою, науковець сформував структуру («архітектоніку») механізму правового регулювання сімейних відносин як правового феномена.

Від загального автор переходить до спеціального, що дало змогу докладно виявити численні проблеми та розкрити потенціал усіх складників механізму правового регулювання сімейних відносин – норм сімейного права, правових звичаїв, сімейних договорів, сімейних домовленостей, юридичних фактів, сімейних правовідносин, актів здійснення і захисту сімейних прав та інтересів і виконання обов'язків, правової свідомості, правової культури.

Усі поставлені завдання підкорені меті дослідження, яку автор окреслив як розв'язання наукової проблеми, яка полягає в розробленні теоретичної концепції механізму правового регулювання сімейних відносин, придатної

для впровадження ефективних законодавчих рішень і вдосконалення правозастосовної практики України в цій сфері.

У дисертації окреслено поняття та ознаки норм сімейного права, розроблено класифікацію регулятивних (уповноважувальних, зобов'язуючих, заборонних) норм сімейного права. Визначено поняття та ознаки оціночних категорій в сімейному праві, якими, за визначенням автора, є встановлені законодавцем контурні формулювання значимих обставин, що мають невичерпний зміст і віддані на розсуд суб'єкта правозастосування шляхом їх витлумачення останнім у конкретних сімейних правовідносинах. До їхніх ознак віднесено: а) нормативність; б) оконтуреність; в) варіабельність.

У роботі виокремлено регулятивну, правонадільну, мотивувальну, захисну та системостворювальну функції норм сімейного права. Виявлено проблеми та розкрито потенційні можливості: а) застосування до регулювання сімейних відносин актів цивільного законодавства; б) застосування аналогії закону до регулювання сімейних відносин. Значна увага сконцентована на питанні атипових норм сімейного права, які мають унікальне значення в механізмі правового регулювання сімейних відносин, зокрема: визначено їх поняття, ознаки, систему, а також представлено функції окремих видів спеціалізованих норм сімейного права.

Здобувач визначив поняття звичаю в сімейному праві, його ознаки, та неординарно підійшов до визначення їх ролі в механізмі сімейно-правового регулювання: розглянув правові звичаї як модель акцесорного правового регулювання сімейних відносин (екстернальне регулювання) та як прояв безпосереднього правового регулювання сімейних відносин згідно із наявним звичаєм національної меншини та (або) місцевим звичаєм (інтернальне регулювання).

Уперше в науці сімейного права сформульовано поняття правового саморегулювання сімейних відносин, яке являє собою ініціативний взаємоприйнятний процес упорядкування сімейних відносин за допомогою сімейних договорів та домовленостей сторін. У цій самій частині дисертації автор концептуально відмежував сімейні договори та домовленості. Поняття сімейного договору визначено як пойменовану (визначену в законі) або непойменовану (не визначену в законі, але таку, що корелюється із основними засадами сімейного законодавства та моральними засадами суспільства) згоду сторін, що зумовлює виникнення, зміну або припинення здебільшого майнових сімейних прав та обов'язків, але не допускає односторонню відмову від неї. Договір як засіб правового саморегулювання сімейних відносин виконує регулятивну, превентивно-виховну, забезпечувальну та захисну функції, тоді як сімейна домовленість не виконує забезпечувальної функції. За авторським баченням сімейною домовленістю є згода сторін, що зумовлює виникнення, зміну або припинення особистих немайнових і майнових сімейних прав та обов'язків і може допускати односторонню відмову від неї. Автор пропонує закріпити в Сімейному кодексі України дефініцію поняття «сімейна домовленість», що, за його висновками, дозволить не ототожнювати її з сімейним договором.

Викликають зацікавленість результати дослідження проблеми юридичних фактів як елемента механізму правового регулювання сімейних відносин, зокрема, авторське визначення поняття юридичних фактів у сімейному праві та їх функції: перепонна, породжувальна, призупинювальна, припинювальна, конвертаційна, регенераційна та нуліфікаційна. Автор окреслив поняття, ознаки, види та функції (визначають конкретне коло суб'єктів сімейних відносин, на яке на поточний момент поширюється дія норм сімейного права (правових звичаїв, сімейних договорів та домовленостей); закріплюють конкретну поведінку суб'єктів сімейних правовідносин; є умовою для можливого приведення в дію сімейно-правових засобів задля забезпечення сімейних прав та обов'язків) сімейних правовідносин.

Практично цінним видається результат аналізу актів здійснення і захисту сімейних прав та виконання сімейних обов'язків. У цьому підрозділі дисертації удосконалено поєднування наявних способів захисту сімейних прав та інтересів, а також розширено їхній перелік в Сімейному кодексі України. До оновленого переліку способів захисту сімейних прав та інтересів автор включає: 1) встановлення правовідносин; 2) визнання права; 3) припинення дій, які порушують сімейні права; 4) відновлення правовідносин, які існували до порушення права; 5) примусове виконання добровільно не виконаного обов'язку; 6) зміна правовідносин; 7) припинення правовідносин; 8) анулювання правовідносин; 9) компенсацію майнової шкоди; 10) компенсацію моральної шкоди; 11) визнання незаконними рішень, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб.

Новаторськими видаються підходи автора до ролі правової свідомості, правової культури, правових цінностей в механізмі правового регулювання сімейних відносин, оскільки донині вони не були предметом спеціальної уваги представників науки сімейного права. Наприклад, автор з'ясував, що саме завдяки правовій свідомості механізм правового регулювання сімейних відносин: а) має конкретну нормативно-правову основу; б) має конкретний предмет регулювання; в) є стабільним; г) відповідає стану сучасних сімейних відносин; ґ) є динамічним і здатен реагувати на зміну соціальних умов; д) оптимально поєднує різноманітні правові засоби (дозволи, заборони, позитивні зобов'язування); е) оперує зрозумілими та розпізнаваними правовими поняттями й категоріями, що дозволяють їх однакове трактування та практичне застосування; є) ґрунтується на засадах рівності учасників сімейних правовідносин, урахування їхніх взаємних інтересів, справедливості, добросовісності, розумності, моральних засад суспільства.

Цікавими видаються наукові положення про те, що базові сімейні цінності української сім'ї входять до системи цінностей, які охороняються сімейним правом, що дає змогу виокремити їх як самостійну групу в структурі правової культури, поряд із правовими цінностями. Поняття «сімейні цінності української сім'ї» автором визначено як такі засади,

способи і форми побудови сімейних взаємин, які відповідають моральним засадам певної соціальної групи й української нації загалом і забезпечують гармонійне існування сім'ї як соціальної групи та створюють найкращі умови для життя кожного члена сім'ї зі збереженням його індивідуальності і самобутності.

Представляє науковий інтерес положення про те, що ефективність функціонального впливу індивідуальної правової культури (правокультурності особи) на механізм правового регулювання сімейних відносин забезпечується внаслідок поєднання індивідуальної правової свідомості, правокультурності та визнання особою сімейних цінностей.

Важливе теоретичне і прикладне значення має також та частина дослідження, в якій автор розкриває синергію доктрини сімейного права, судової практики і механізму правового регулювання сімейних відносин. Це дало змогу: по-перше, окреслити розвиток доктрини сімейного права та її вплив на законодавця та суб'єктів правозастосування; по-друге, визначити вплив судової практики в сімейних справах на формування і реалізацію норм сімейного права.

У роботі значну увагу сконцентовано на сімейно-правовій термінології, яку автор прагне розвинути. По-перше, автор пропонує оперувати терміном «сирота» замість терміна «дитина-сирота», оскільки згідно із законодавством нею вважається лише особа, яка не досягла 18 років, а в інших випадках ідеться лише про колишніх сиріт. По-друге, дисертант радить відмовитися від терміна «діти, позбавлені батьківського піклування» на користь терміна «діти, роз'єднані з батьками». По-третє, задля уникнення гендерно невідповідної сімейно-правової термінології, поряд із термінами «зловживання батьківськими правами», «позбавлення батьківських прав», «поновлення батьківських прав», «усиновлення», «усиновлювач», «усиновлювачі», «усиновлена дитина», «усиновлена повнолітня особа», «опікун», «піклувальник», «патронатний вихователь», резонно оперувати такими термінами: «зловживання материнськими правами», «позбавлення материнських прав», «поновлення материнських прав», «удочеріння», «удочеритель», «удочерителі», «удочерена дитина», «удочерена повнолітня особа», «усиновлювачка», «опікунка», «піклувальниця», «патронатна вихователька». Крім того, в роботі присутні прагнення автора удосконалити низку норм-дефініцій Сімейного кодексу України, зокрема: «сім'я», «шлюб», «усиновлення», «прийомна сім'я», «прийомні батьки», «прийомні діти», «дитячий будинок сімейного типу», «батьки-вихователі дитячого будинку сімейного типу», «вихованці дитячого будинку сімейного типу».

На думку автора, доцільно запровадити в науковому та нормативно-правовому обізі такі збірні терміни: «зловживання правами батьків», «позбавлення прав батьків», «поновлення прав батьків».

Такими, що становлять цінність, передусім для суб'єктів законодавчої ініціативи, видаються пропозиції автора із вдосконалення норм Сімейного кодексу України щодо: субсидіарного застосування цивільного законодавства до регулювання сімейних відносин; застосування аналогії

закону та аналогії права; особистих немайнових сімейних юридичних обов'язків; потенціалу продовження позовної давності до вимог, що випливають із приписів ч. 3 ст. 138 Сімейного кодексу України тощо.

Представляє професійний інтерес для розвитку сімейного законодавства нашої країни й урахування світового досвіду з певних сімейно-правових питань. З огляду на це, здобувач пропонує розвинути законодавчі приписи України щодо визнання шлюбу недійсним, поновлення шлюбу, а також запровадити в Україні інститут гостьової сім'ї.

Більшість положень дисертації видаються оригінальними авторськими надбаннями, вони є належно обґрунтованими і достовірними, одержані в результаті докладного аналізу сімейного законодавства та практики його застосування, здобутків правової доктрини.

Доцільно зауважити, що загалом кількість реальних здобутків автора перевищує кількість положень, винесених автором дисертації на захист. Водночас положення новизни трьох рівнів (уперше, удосконалено, дістало подальшого розвитку) відповідають зазначеним рівням наукової новизни і відповідають рівню докторської дисертації.

Варто відзначити й повноту викладу результатів дослідження в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук. Основні результати дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук її автор оприлюднив у 32 наукових публікаціях. До його здобутків належать: одноосібна монографія «Проблеми та потенціал механізму правового регулювання сімейних відносин»; 20 статей, опублікованих у наукових фахових виданнях України та інших держав, з них 3 статті у двох закордонних виданнях, проіндексованих у базі даних Web of Science Core Collection; тези 11 наукових повідомлень на науково-практичних конференціях. Отже, автор забезпечив належну публікаційну географію, а також належну кількість і якість праць, в яких опубліковані наукові результати дисертації, а також тих, які засвідчують апробацію цих результатів.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук «Механізм правового регулювання сімейних відносин», автором якої кандидат юридичних наук, доцент Чернега Віталій Миколайович, є кваліфікаційною науковою працею, виконаною здобувачем самостійно; містить наукові положення та нові науково обґрунтовані результати зі спеціальності 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право», одержані здобувачем особисто, які мають практичну та теоретичну цінність та які підтверджуються документами, що засвідчують проведення здобувачем досліджень; виконана за науковою спеціальністю 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» відповідно до переліку, який затверджує МОН України; відповідає паспорту спеціальності 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право», затвердженому МОН України; містить обґрунтовані висновки на основі одержаних здобувачем достовірних результатів; характеризується єдністю

змісту; свідчить про особистий внесок здобувача в науку щодо розв'язання важливої теоретичної та прикладної проблеми; відповідає принципам академічної доброчесності.

Стефанчук Р. О. підсумував, що дисертація Чернеги Віталія Миколайовича «Механізм правового регулювання сімейних відносин» повністю відповідає нормативним вимогам, які ставляться до докторських дисертацій, за змістом відповідає спеціальності 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право», і рекомендується до захисту в спеціалізованій вченій раді із захисту докторських дисертацій.

Після цього слово було надано рецензентам дисертаційного дослідження.

Докторка юридичних наук, професорка, заслужена юристка України Гринько С. Д. наголосила, що механізм правового регулювання сімейних відносин є набагато складнішим за його галузеві аналоги. Це пов'язано зі специфікою сімейно-правової сфери, проблемами позаправового регулювання сімейних відносин тощо.

Попри численні праці з сімейного права, в однойменній юридичній науці не було представлено сучасної теоретичної концепції механізму правового регулювання сімейних відносин. Тому рецензовану працю можна назвати досягненням новітньої сімейно-правової думки України.

Зазначене вище свідчить про актуальність та своєчасність комплексного дослідження механізму правового регулювання сімейних відносин. Тому вибір теми дисертаційного дослідження треба визнати правильним, науково обґрунтованим та таким, що відповідає сучасним запитам науки сімейного права, нормотворчої та правозастосовної практики.

Структура роботи обумовлена її метою, завданнями, об'єктом та предметом. Дисертація складається зі вступу, шести розділів, висновків та списку використаних джерел. Логічність та послідовність побудови структури роботи сприяли обґрунтованості та достовірності отриманих автором науково придатних результатів дослідження.

Рецензоване сімейно-правове дослідження ґрунтується на різних загальнонаукових та спеціально-юридичних методах наукового пізнання, зокрема: історико-правовому, системному та структурно-функціональному аналізі, логіко-семантичному, формально-логічному, порівняльно-правовому, а також методах ретроспективного та перспективного аналізу і моделювання.

Достовірність результатів дослідження підтверджується використаною джерельною базою: і нормативно-правовими актами в сфері сімейних відносин в Україні та поза її межами, і навчальною, і науковою літературою, і правозастосовною практикою.

Автор сформулював власне бачення поняття механізму правового регулювання сімейних відносин: він являє собою скупчення правових засобів, способів і форм (юридичного інструментарію), злагоджена взаємодія

яких спроможна впорядкувати сімейні відносини задля охорони, з одного боку, інтересів суб'єктів сімейного права (приватних інтересів), а із другого – інтересів сім'ї, як первинного і провідного осередка соціуму, та інтересів держави (публічних інтересів).

Чернега В. М. виокремлює цілепокладеність, поліелементність, конективність, алгоритмічність як ознаки механізму правового регулювання сімейних відносин.

Чіткою є структура такого механізму. До неї автор відносить: а) норми сімейного права, правові звичаї, сімейні договори та домовленості; б) юридичні факти; в) сімейні правовідносини; г) акти здійснення і захисту сімейних прав та інтересів і виконання обов'язків; г) правову свідомість; д) правову культуру. Кожен зі згаданих складників механізму правового регулювання сімейних відносин науковець докладно розглядає в дисертації.

За визначенням Чернеги В. М., нормами сімейного права є системний та своєрідно структурований «підмурак» механізму правового регулювання сімейних відносин, що складається із певних взірців поведінки суб'єктів сімейних прав та обов'язків або спеціалізованих правил сімейного права, що не містять конкретних деонтичних модальностей, які держава створює, санкціонує або апріорі визнає обов'язковими. Вони мають такі ознаки: а) держава їх створює, санкціонує або апріорі визнає обов'язковими; б) такі правила сімейного права мають гуманістичну спрямованість; в) норми сімейного права мають бінарну природу: поєднання масиву приватноправових і публічно-правових норм; г) вони в сімейно-правовій «матерії» представлені як певні взірці поведінки суб'єктів сімейних прав та обов'язків, так і як спеціалізовані правила сімейного права, в яких хоча і відсутні конкретні деонтичні модальності, але які в механізмі правового регулювання сімейних відносин виконують унікальні функції; г) кожен вид цих правових норм має своєрідну структуру; д) вони не існують поза системністю; е) мають полікратний характер, який полягає у багаторазовому зверненні до них суб'єктів правозастосування; є) вони поширюють свою дію на всіх суб'єктів сімейного права або на суб'єктів лише певних видів сімейних правовідносин; ж) у них закріплено унікальні «набори» взірців правового регулювання сімейних відносин; з) у них утілено чимало імперативних приписів, пов'язаних із пріоритетом сімейно-правової охорони прав та інтересів дітей (малолітніх, неповнолітніх), повнолітніх непрацездатних осіб; и) через розширення сфери диспозитивного регулювання сімейних відносин у них фігурує багато оціночних категорій; і) норми сімейного права не виключають можливості застосування норм спорідненої галузі права – цивільного права.

Вперше в науці сформульовано таке поняття оціночних категорій в сімейному праві – це встановлені законодавцем контурні формулювання значимих обставин, що мають невичерпний зміст, конкретизація якого віддана на розсуд суб'єкта правозастосування шляхом їх витлумачення останнім у конкретних сімейних правовідносинах. До їхніх ознак автор відносить: а) нормативність; б) оконтуреність; в) варіабельність.

Імпонує наукова класифікація регулятивних норм сімейного права.

Схвальної оцінки потребує закріплення в СК України: а) презумпції правозгідності сімейного договору; б) презумпції правозгідності сімейної домовленості; в) презумпції правозгідності усиновлення; г) презумпції правозгідності удочеріння.

Дістали подальшого розвитку наукові положення про те, що норми сімейного права виконують: а) регулятивну функцію; б) правонадільну функцію; в) мотивувальну функцію; г) захисну функцію; г) системостворювальну функцію.

Прийнятним є пропозиції про: розширення потенціалу субсидіарного застосування норм цивільного права до регулювання сімейних відносин, а також щодо формули аналогії закону.

Оригінальним є універсальне визначення поняття спеціалізованих норм сімейного права, а також визначення кожного їхнього виду та функції, що вони виконують.

Удосконалено наявні підходи щодо сімейно-правової термінології. Запропоновано запровадити в науковому та нормативно-правовому обізі такі збірні терміни: «зловживання правами батьків», «позбавлення прав батьків», «поновлення прав батьків».

Звичаєм у сімейному праві, за визначенням автора, є не встановлене актами сімейного законодавства, але усталене в певній сфері сімейних відносин правило поведінки (регулятор згаданих відносин), яке санкціоноване державою. Йому, за висновками Чернеги В. М., притаманні такі ознаки: а) він не встановлений актами сімейного законодавства; б) він являє собою правило поведінки; в) його усталеність у певній сфері сімейних відносин; г) ступінь його формальної визначеності є значно нижчим за норми, що містяться в актах сімейного законодавства; г) він має локальний характер (ідеться про місцевий звичай) або поширюється на національну меншину (ідеться про звичай національної меншини); д) він впливає на суб'єкта правозастосування здебільшого вагою власного авторитету.

Уперше в науці автор сформулював поняття правового саморегулювання сімейних відносин є ініціативним взаємоприйнятним процесом упорядкування сімейних відносин за допомогою сімейних договорів та домовленостей сторін. Вдалим є прагнення удосконалити поняття сімейного договору, розкриття їхньої системи, виокремлення регулятивної, превентивно-виховної, забезпечувальної, захисної функції сімейного договору.

Сміливо автор окреслює сімейну домовленість як згоду сторін, що зумовлює виникнення, зміну або припинення особистих немайнових і майнових сімейних прав та обов'язків і може допускати односторонню відмову від неї.

Імпонує авторське бачення юридичних фактів в сімейному праві.

Виваженим є поняття сімейних правовідносин, їхніх ознак і функцій.

Цікаво, що обов'язки утверджувати в сім'ї повагу до матері, батька, встановлені ч. 2 ст. 55 СК України, автор відносить до особистих немайнових обов'язків батьків, а не подружжя.

Прогресивним є пропозиція про закріплення в СК України інституту гостьової сім'ї.

Виправдано в контексті захисту сімейних прав та інтересів еволюціонувати українські законодавчі приписи щодо: а) визнання шлюбу неукладеним: на взірець законодавства Латвійської Республіки запропоновано закріпити в СК України таку норму: шлюб вважається неукладеним, якщо його не було зареєстровано посадовою особою ОДРАЦС; б) поновлення шлюбу: на зразок законодавства Республіки Казахстан установити в СК України таке правило: шлюб може бути поновлений, якщо в момент укладення шлюбу нареченим або одному із них було відомо, що особа, яка була визнана безвісно відсутньою або оголошена померлою, є живою; в) кола підстав позбавлення прав батьків: на основі досвіду Республіки Казахстан запропоновано в СК України закріпити зловживання батьком, матір'ю азартними іграми як одну із підстав позбавлення прав батьків; г) потенціалу продовження позовної давності до вимог, що впливають із приписів ч. 3 ст. 138 СК України, який не відтворено в п. 2-1 розділу VI «Прикінцеві положення» згаданого правового регулятора сімейних відносин.

Своєрідно автор підійшов до питання правової свідомості та її функцій як складника механізму правового регулювання сімейних відносин. Зокрема, доведено, що суспільна та індивідуальна правова свідомість і правова культура є функціональними елементами механізму правового регулювання сімейних відносин та забезпечують утворення певного типу сімейної правосуб'єктності, яка формується в контексті суспільної правової культури та правової свідомості під впливом індивідуальної правосвідомості та правокультурності особи.

Переконливо визначено, що інтелектуальним фундаментом правової свідомості є правова ідеологія, яка в контексті механізму правового регулювання сімейних відносин є сукупністю обґрунтованих концептів, принципів, стимулів, мотивів, етичних і моральних норм, які визначають позицію держави щодо інституту сім'ї, що гармонізує зі сучасними європейськими і світовими стандартами та національними традиціями і менталітетом, сприяють утвердженню загальних засад сімейного права, а також розвитку правозгідних сімейних правовідносин.

Майстерно у роботі доведено, що правова свідомість істотно впливає на механізм правового регулювання сімейних відносин, оскільки завдяки правовій свідомості цей механізм: а) має конкретну нормативно-правову основу; б) має конкретний предмет регулювання; в) є стабільним; відповідає стану сучасних сімейних відносин; г) є динамічним і здатен реагувати на зміну соціальних умов; ґ) оптимально поєднує різноманітні правові засоби (дозволи, заборони, позитивні зобов'язування); д) оперує зрозумілими та розпізнаваними правовими поняттями й категоріями, що дозволяють їх

однакове трактування та практичне застосування; е) ґрунтується на засадах рівності учасників сімейних правовідносин, урахування їхніх взаємних інтересів, справедливості, добросовісності, розумності, моральних засад суспільства.

Цікаво розкрито автором потенціал правової культури та правові цінності як елементи механізму правового регулювання сімейних відносин. Переконаливо обґрунтовано, що механізм правового регулювання сімейних відносин спрямований на забезпечення суб'єктам сімейного права умов для реалізації ідеї свободи правозгідної поведінки. Міра такої свободи має відповідати, на переконання автора, трьом критеріям, зокрема: а) свобода кожного суб'єкта сімейних правовідносин узгоджена зі свободою інших, пов'язаних із ним суб'єктів; б) свобода має бути оптимальною у правовому вимірі конкретних сімейних відносин конкретної особи; в) свобода реалізується в сімейних правовідносинах у межах правозгідної поведінки.

Складно не солідаризуватися з тим, що базові сімейні цінності української сім'ї входять до системи цінностей, які охороняються сімейним правом, що дає змогу виокремити їх як самостійну групу в структурі правової культури, поряд із правовими цінностями. Поняття «сімейні цінності української сім'ї» автор визначив як такі засади, способи і форми побудови сімейних взаємин, які відповідають моральним засадам певної соціальної групи й української нації загалом і забезпечують гармонійне існування сім'ї як соціальної групи та створюють найкращі умови для життя кожного члена сім'ї зі збереженням його індивідуальності і самобутності.

Чернега В. М. також обґрунтував, що ефективність функціонального впливу індивідуальної правової культури (правокультурності особи) на механізм правового регулювання сімейних відносин забезпечується внаслідок поєднання індивідуальної правової свідомості, правокультурності та визнання особою сімейних цінностей.

Важливим і водночас цікавим є розділ 6 дисертації «Синергія доктрини сімейного права, судової практики і механізму правового регулювання сімейних відносин», в якому автор окреслює розвиток доктрини сімейного права та її вплив на законодавця і суб'єктів правозастосування, а також розкриває вплив судової практики в сімейних справах на формування і реалізацію норм сімейного права.

Заслужують на підтримку також інші висновки та пропозиції сформульовані в дисертаційній роботі.

Наукові здобутки дисертанта підтверджуються та відображаються в його 32 наукових публікаціях, кількість та якість яких відповідає встановленим нормативно-правовим вимогам. До них належать: монографія «Проблеми та потенціал механізму правового регулювання сімейних відносин»; 13 статей у наукових періодичних виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України; 4 статті у наукових періодичних виданнях інших держав (країн ЄС) з наряду, з якого підготовлено дисертацію. За темою дисертації Чернеги В. М. на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук також наявні 3 статті у наукових періодичних виданнях, проіндексованих у

базі даних Web of Science Core Collection. Всі наукові положення, що винесено на захист, отримані здобувачем самостійно.

Матеріали дисертації Чернеги В. М. на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук пройшли належну апробацію на 11 науково-практичних конференціях, проведених в Україні та поза її межами (у країнах ЄС).

Схвально оцінюючи дисертацію, резонно звернути увагу на те, що у дисертаційному дослідженні є наукові положення, які потребують додаткової аргументації.

1. Дисертація видається перевантаженою іноземною лексикологією, зокрема: екстернальне та інтернальне регулювання сімейних відносин (підрозділ 3.1 дисертації); конвертаційна, регенераційна та нуліфікаційна функції юридичних фактів у сімейному праві (підрозділ 4.1).

2. Виправданим було б розкриття значення норм-принципів сімейного права, що фігурують, на думку самого здобувача, у системі спеціалізованих норм сімейного права (підрозділ 2.4 дисертації).

3. У дисертаційній роботі не вдається прямо зрозуміти, чи може сімейна домовленість, як один із елементів механізму правового регулювання сімейних відносин, набувати сили сімейного договору? (підрозділ 3.2 дисертації).

Висловлені зауваження не є істотними і не знижують позитивну оцінку дисертаційного дослідження. Загалом дисертація написана на належному науковому рівні, є самостійною завершеною науковою працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що у сукупності комплексно вирішують наукову проблему.

Загальний висновок. Дисертаційне дослідження Віталія Миколайовича ЧЕРНЕГИ на тему «Механізм правового регулювання сімейних відносин» корелюється з Порядком присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання присудження (позбавлення) наукових ступенів» від 17 листопада 2021 р. №1197, є завершеною самостійною кваліфікаційною науковою працею, в якій отримано низку науково обґрунтованих результатів, що в сукупності вирішують наукову проблему, що має істотне значення для науки сімейного права, а його автор – Віталій Миколайович ЧЕРНЕГА заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право».

Доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України Ватрас В. А. підтвердив, що тема рецензованої дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук «Механізм правового регулювання сімейних відносин» видається фундаментальною, актуальною і складною.

Рецензент визнав актуальність проведеного автором дослідження, обґрунтованість і достовірність положень роботи, високий теоретичний рівень. Все це дало змогу автору реалізувати поставлену мету дослідження.

Автор уперше обґрунтував, що правове регулювання сімейних відносин доцільно розглядати: як процес упорядкування суспільних відносин за допомогою своєрідних сімейно-правових засобів, їх юридичного встановлення, охорони та динаміки (зовнішнє правове регулювання сімейних відносин), так і як процес наділення учасників суспільних відносин сімейними правами і юридичними обов'язками, реалізації цих сімейних прав і юридичних обов'язків, перевтілення таких учасників у суб'єктів сімейних правовідносин (внутрішнє правове регулювання сімейних відносин).

Здобувач збагатив теорію сімейного права розробленими ознаками механізму правового регулювання сімейних відносин.

Виваженою є низка авторських дефініцій, зокрема: норм сімейного права, спеціалізованих норм сімейного права, норм-цілей сімейного права, норм-принципів сімейного права, норм-дефініцій сімейного права, правового саморегулювання сімейних відносин, правового саморегулювання сімейних відносин, оціночних категорій в сімейному праві.

Доцільною є пропозиція автора закріпити в СК України: презумпцію правозгідності сімейного договору; презумпцію правозгідності сімейної домовленості; презумпцію правозгідності усиновлення; презумпцію правозгідності удочеріння.

Пропозиція здобувача закріпити в СК України дефініції «сімейна домовленість» також варта уваги.

Автор доклав чимало зусиль задля удосконалення: поняття механізму правового регулювання сімейних відносин; поняття звичаю в сімейному праві; поняття сімейного договору; поняття юридичних фактів у сімейному праві; поняття сімейних правовідносин; визначення поняття переважних прав у сімейних правовідносинах.

Заслужують на увагу прагнення удосконалити наукових положень щодо: субсидіарного застосування цивільного законодавства до регулювання сімейних відносин; застосування аналогії закону; застосування аналогії права; коректного відтворення в чинній редакції ч. 1 ст. 55 СК України особистих немайнових обов'язків дружини, чоловіка; можливості дружини, чоловіка не лише на вільний вибір свого місця проживання, але й на право кожного із них на вільний вибір місця свого перебування; потенціалу продовження позовної давності до вимог, що впливають із приписів ч. 3 ст. 138 СК України.

Своєрідно удосконалено: наукові положення щодо переліку основних засад сімейного законодавства; наукові підходи щодо таких норм-дефініцій сімейного права: «сім'я», «шлюб», «усиновлення», «прийомна сім'я», «прийомні батьки», «прийомні діти», «дитячий будинок сімейного типу», «батьки-вихователі дитячого будинку сімейного типу», «вихованці дитячого будинку сімейного типу». Автором удосконалено наукові підходи щодо сімейно-правової термінології.

Безперечно, що дістали подальшого розвитку: наукові положення щодо «архітекτονіки» механізму правового регулювання сімейних відносин; наукові положення щодо функцій норм сімейного права; наукові підходи щодо розмежування особистих немайнових обов'язків дружини, чоловіка (подружжя) і матері, батька (батьків), зокрема: доведено належність обов'язків утверджувати в сім'ї повагу до матері, батька, встановлених ч. 2 ст. 55 СК України, до особистих немайнових обов'язків батьків, а не подружжя.

Незаперечно дістали подальшої динаміки також наукові положення щодо: значення норм-цілей сімейного права; значення норм-дефініцій сімейного права; функцій сімейних договорів та домовленостей; значення юридичних фактів у механізмі правового регулювання сімейних відносин; значення сімейних правовідносин.

Новим є підхід, за яким автор пропонує правові звичаї як елемент механізму правового регулювання сімейних відносин розглядати: по-перше, як модель акцесорного правового регулювання сімейних відносин (екстернальне регулювання); по-друге, як прояв безпосереднього правового регулювання сімейних відносин згідно із наявним звичаєм національної меншини та (або) місцевим звичаєм (інтернальне регулювання).

Цікавими є наукові положення, сформовані автором на підставі вивчення закордонного досвіду, щодо: а) визнання шлюбу неукладеним; б) поновлення шлюбу; в) кола підстав позбавлення прав батьків; г) форм улаштування сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: про закріплення в СК України інституту гостьової сім'ї.

На особливу увагу заслуговують наукові положення, що дістали подальшого розвитку щодо впливу доктрини сімейного права на законодавця та суб'єктів правозастосування.

Безперечно дістали подальшого розвитку також наукові положення щодо впливу судової практики в сімейних справах на формування і реалізацію норм сімейного права.

Заслуговує на підтримку низка інших наукових результатів дисертації, винесених на захист.

Рецензент також відзначив, що основні наукові результати рецензованої дисертації висвітлені у тридцяти двох наукових публікаціях. Ідеться про: монографію «Проблеми та потенціал механізму правового регулювання сімейних відносин»; тринадцять статей у наукових періодичних виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України; чотири статті у наукових періодичних виданнях інших держав (Словацька Республіка, Республіка Польща) з напрямку, з якого підготовлено дисертацію. За темою дисертації Чернеги В. М. на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук також наявні три статті у наукових періодичних виданнях, проіндексованих у базі даних Web of Science Core Collection. Всі наукові положення, що винесено на захист, отримані здобувачем самостійно.

На думку рецензента, матеріали дисертації Чернеги В. М. на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук пройшли належну апробацію на

11 науково-практичних конференціях, проведених в Україні та поза її межами (у Республіці Польщі та Румунії).

Рецензент відзначив, що попри всі позитивні характеристики дисертаційної роботи Віталія Миколайовича ЧЕРНЕГИ, деякі її наукові положення мають дискусійний або рекомендаційний характер.

1. Розглядаючи велику «гаму» сімейних правовідносин, що є, на думку автора, є самостійним елементом механізму правового регулювання сімейних відносин, незаслужено полишено увагою проблеми застосування допоміжних технологій, зокрема: штучного запліднення, сурогатного материнства, імплантації ембріону.

2. Під час розкриття питання про правові засоби саморегулювання сімейних відносин автор досить побіжно фокусує увагу на сімейній домовленості. Хотілося б більше прикладних ілюстрацій щодо неї. (параграф 3.2 дисертації).

3. Незважаючи на те, що автор фокусує значну увагу на оціночних категоріях у сімейному праві, визначивши їхнє поняття, ознаки, систему, часом витлумачуючи їх, у дисертації не сформовано переліку функцій, що вони виконують. Проте саме такий науковий підхід до наявних проблем у цьому аспекті є правом, а не обов'язком здобувача.

Висловлені зауваження істотно не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження Віталія Миколайовича ЧЕРНЕГИ, вони є дискусійними. Робота є цікавою, самостійною, завершеною працею. Оформлення дисертації відповідає встановленим вимогам.

Загальний висновок. Дисертаційне дослідження Віталія Миколайовича ЧЕРНЕГИ на тему «Механізм правового регулювання сімейних відносин» відповідає вимогам, встановленим Порядком присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання присудження (позбавлення) наукових ступенів» від 17 листопада 2021 р. №1197, а також є завершеною самостійною кваліфікаційною працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують наукову проблему, яка має істотне значення для науки приватного права, а його автор – Віталій Миколайович ЧЕРНЕГА заслуговує на присудження йому здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право».

Доктор юридичних наук, професор Костяшкін І. О. зазначив, що обрана тема дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук є надзвичайно актуальною. Вона зумовлена нагальними потребами доктрини сімейного права, сімейного законодавства та практики його застосування. Усі передумови вивчення механізму правового регулювання сімейних відносин повною мірою віддзеркалені автором у вступі рецензованого дослідження.

Тема рецензованої дисертації відповідає: Пріоритетним напрямом розвитку правової науки на 2016-2021 роки, затвердженим 03 березня 2016 р. загальними зборами НАПрНУ; Пріоритетним напрямом розвитку правової науки на 2021-2025 роки, затвердженим 26 березня 2021 р. загальними зборами НАПрНУ; комплексній науково-дослідній темі Навчально-наукового інституту «Юридичний інститут Державного вищого навчального закладу «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» «Угода про асоціацію України з ЄС як основа розвитку її національного законодавства» (державний реєстраційний номер 0115U003418).

Чернега В. М. досяг окресленої мети, розв'язавши наукову актуальну проблему, зокрема: розробив теоретичну концепцію механізму правового регулювання сімейних відносин, придатної для впровадження ефективних законодавчих рішень і вдосконалення правозастосовної практики України в цій сфері.

Об'єкт і предмет рецензованого дослідження є чітко визначеними.

Потужним є методологічний фундамент дослідження механізму правового регулювання сімейних відносин. Треба констатувати, що для максимального досягнення найвищих наукових результатів автор дисертації застосовує: історико-правовий метод, методи системного та структурно-функціонального аналізу, логіко-семантичний метод, формально-логічний метод, порівняльно-правовий метод, методи ретроспективного та перспективного аналізу і моделювання. Випраданною є нормативно-правову основу дослідження механізму правового регулювання сімейних відносин. Науково-теоретична основа рецензованого дослідження є придатною для провадження такого рівня робіт. Забезпечено також емпіричний елемент цього дослідження.

Вдалими є структура та обсяг рецензованої дисертації.

Оригінальними є положення першого рівня наукової новизни, винесені на захист. Так, автор уперше: обґрунтував, що правове регулювання сімейних відносин доцільно розглядати: як процес упорядкування суспільних відносин за допомогою своєрідних сімейно-правових засобів, їх юридичного встановлення, охорони та динаміки (зовнішнє правове регулювання сімейних відносин), так і як процес наділення учасників суспільних відносин сімейними правами і юридичними обов'язками, реалізації цих сімейних прав і юридичних обов'язків, перевтілення таких учасників у суб'єктів сімейних правовідносин (внутрішнє правове регулювання сімейних відносин).

Вперше в науці сімейного права виокремлено ознаки механізму правового регулювання сімейних відносин (цілепокладеність, поліелементність, конективність, алгоритмічність).

Новаторськими є авторські бачення поняття: норм сімейного права, спеціалізованих норм сімейного права, норм-цілей сімейного права, норм-принципів сімейного права, норм-дефініцій сімейного права, правового саморегулювання сімейних відносин, правового саморегулювання сімейних відносин, оціночних категорій в сімейному праві.

Переконливою є наукова класифікація уповноважувальних, зобов'язуючих та заборонних норм сімейного права.

Виправданим є підхід, за яким запропоновано оперувати в науковому та нормативно-правовому обізі такими збірними термінами: «зловживання правами батьків», «позбавлення прав батьків», «поновлення прав батьків».

Доцільною є пропозиція автора закріпити в Сімейному кодексі України: по-перше, презумпцію правозгідності сімейного договору; по-друге, презумпцію правозгідності сімейної домовленості; по-третє, презумпцію правозгідності усиновлення; по-четверте, презумпцію правозгідності удочеріння.

Практично цінною є пропозиція здобувача закріпити в Сімейному кодексі України дефініції «сімейна домовленість».

Цікавою є низка інших наукових положень першого рівня наукової новизни, винесені на захист, зокрема: щодо правової свідомості та правової культури як складників механізму правового регулювання сімейних відносин.

Автор доклав чимало зусиль задля удосконалення: поняття механізму правового регулювання сімейних відносин; поняття звичаю в сімейному праві; поняття сімейного договору; поняття юридичних фактів у сімейному праві; поняття сімейних правовідносин; визначення поняття переважних прав у сімейних правовідносинах.

Заслужують на увагу прагнення удосконалити наукових положень щодо: по-перше, субсидіарного застосування цивільного законодавства до регулювання сімейних відносин; по-друге, застосування аналогії закону; по-третє, застосування аналогії права; по-четверте, коректного відтворення в чинній редакції ч. 1 ст. 55 Сімейного кодексу України особистих немайнових обов'язків дружини, чоловіка; по-п'яте, можливості дружини, чоловіка не лише на вільний вибір свого місця проживання, але й на право кожного із них на вільний вибір місця свого перебування; по-шосте, потенціалу продовження позовної давності до вимог, що впливають із приписів ч. 3 ст. 138 Сімейного кодексу України.

Автор впорався із проблемою удосконалення наукових положень щодо: переліку основних засад сімейного законодавства; наукові підходи щодо таких норм-дефініцій сімейного права: «сім'я», «шлюб», «усиновлення», «прийомна сім'я», «прийомні батьки», «прийомні діти», «дитячий будинок сімейного типу», «батьки-вихователі дитячого будинку сімейного типу», «вихованці дитячого будинку сімейного типу». Чернега В. М. здійснив неординарно спробував удосконалити наукові підходи щодо сімейно-правової термінології.

Незаперечно, що дістали подальшого розвитку: наукові положення щодо «архітекτονіки» механізму правового регулювання сімейних відносин; наукові положення щодо функцій норм сімейного права; наукові підходи щодо розмежування особистих немайнових обов'язків дружини, чоловіка (подружжя) і матері, батька (батьків), зокрема: доведено належність обов'язків утверджувати в сім'ї повагу до матері, батька, встановлених ч. 2

ст. 55 Сімейного кодексу України, до особистих немайнових обов'язків батьків, а не подружжя.

Дістали подальшого розвитку також наукові положення щодо: значення норм-цілей сімейного права; значення норм-дефініцій сімейного права; правових звичаїв як елемента механізму правового регулювання сімейних відносин, які доцільно розглядати в двох аспектах: а) як модель акцесорного правового регулювання сімейних відносин (екстернальне регулювання); б) як прояв безпосереднього правового регулювання сімейних відносин згідно із наявним звичаєм національної меншини та (або) місцевим звичаєм (інтернальне регулювання); функцій сімейних договорів та домовленостей; значення юридичних фактів у механізмі правового регулювання сімейних відносин; значення сімейних правовідносин.

Імпонують наукові положення, що дістали подальшого розвитку щодо впливу доктрини сімейного права на законодавця та суб'єктів правозастосування. Автор переконливо доводить, що доктрина сімейного права України посідає значне місце у формуванні сімейно-правової політики, яка, своєю чергою, спрямована на інтеграцію зусиль законодавця, суб'єктів правозастосування та вчених у галузі сімейного права задля розроблення планів і прогнозів удосконалення національного сімейного законодавства, спрямованого на підвищення впливу сімейно-правових регуляторів.

Дістали подальшого розвитку також наукові положення щодо впливу судової практики в сімейних справах на формування і реалізацію норм сімейного права. Автор, зокрема, обґрунтовано вказує, що поворотна функція судової практики в сімейних справах полягає в тому, що цей вид юридичної практики спроможний зворотньо впливати на нормотворчу діяльність у сфері сімейного права («бумерангова спроможність»).

Заслужують на схвалення решту наукових результатів дисертації, винесених на захист.

Рецензент також відзначив, що основні наукові результати рецензованої дисертації висвітлені у тридцяти двох наукових публікаціях. До наукових публікацій, які відображають основні її наукові результати дисертації, належать: одноосібна монографія «Проблеми та потенціал механізму правового регулювання сімейних відносин»; тринадцять статей у наукових періодичних виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України; чотири статті у наукових періодичних виданнях інших держав з напямом, з якого підготовлено дисертацію. За темою дисертації Чернеги В. М. на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук також наявні три статті у наукових періодичних виданнях, проіндексованих у базі даних Web of Science Core Collection. Усі наукові положення, що винесено на захист, отримані Чернегою В. М. самостійно.

Рецензент констатує, що матеріали дисертації В. М. Чернеги на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук належно апробовані на 11 науково-практичних конференціях, зокрема: Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання розвитку юридичної науки та практики» (м. Київ, 15 листопада 2019 р.); VIII Всеукраїнській науково-

практичній конференції «Актуальні правові та гуманітарно-економічні проблеми в період реформування демократичного суспільства» (м. Кропивницький, 15-16 листопада 2019 р.); науково-практичній конференції «Проблеми вдосконалення приватноправових механізмів набуття, передачі, здійснення та захисту суб'єктивних цивільних та сімейних прав», присвяченої пам'яті професора Ч. Н. Азімова та 20-річчю з дня створення кафедри цивільного права №2 (м. Харків, 29 листопада 2019 р.); науково-практичній конференції «Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні» (м. Львів, 06 грудня 2019 р.); науково-практичній конференції «Проблеми цивільного права та процесу», присвяченої 95-річниці від народження О. А. Пушкіна (м. Харків, 22 травня 2020 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правове регулювання суспільних відносин: актуальні проблеми та виклики сьогодення» (м. Запоріжжя, 24-25 липня 2020 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Legal science, legislation and law enforcement practice: regularities and development trends» (м. Люблін, 30-31 жовтня 2020 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Інтеграція юридичної науки і практики як основа сталого розвитку вітчизняного законодавства» (м. Дніпро, 13-14 листопада 2020 р.); науково-практичній конференції «Проблеми вдосконалення приватноправових механізмів набуття, передачі, здійснення та захисту суб'єктивних цивільних та сімейних прав», присвяченої пам'яті професора Ч. Н. Азімова (м. Харків, 16 грудня 2020 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «A new task of legal science in Ukraine and in the countries of the European Union» (м. Арад, 17-18 грудня 2020 р.); IX Всеукраїнській науково-практичній заочній конференції «Актуальні правові та гуманітарно-економічні проблеми в період реформування демократичного суспільства» (м. Кропивницький, 05-06 лютого 2021 р.).

Підтримуючи всі наукові здобутки, викладені в дисертації, є кілька питань, що потребують відповідей її автора.

1. У рецензованому дослідженні не є прямої позиції автора про належність чи навпаки про неналежність правовідносин із сурогатного материнства в системі сучасних сімейних правовідносин. Згадані правовідносини за своєю природою є сімейними чи цивільними?

2. Автор для потреб дослідження механізму правового регулювання сімейних відносин звертається до зарубіжного досвіду. Проте все ж таки опосередковано вдається дізнатися про те, чи лише український законодавець водночас оперує двома правовими засобами саморегулювання сімейних відносин?

3. Із тексту дисертації прямо не вдається збагнути авторську візію про подальшу долю основного правового регулювання сімейних відносин в Україні. Науковець підтримує прихильників збереження окремого кодифікованого акта у згаданій сфері суспільних відносин? Чи сімейне право має стати окремою книгою в структурі оновленого Цивільного кодексу України?

Наведені зауваження мають дискусійний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження Віталія Миколайовича ЧЕРНЕГИ. Рецензована дисертація є новаторською, самостійною, завершеною працею. Її оформлення відповідає встановленим вимогам.

Загальний висновок. Дисертаційне дослідження Віталія Миколайовича ЧЕРНЕГИ на тему «Механізм правового регулювання сімейних відносин» відповідає вимогам, встановленим Порядком присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання присудження (позбавлення) наукових ступенів» від 17 листопада 2021 р. №1197, а також є завершеною самостійною кваліфікаційною працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують наукову проблему, яка має істотне значення для приватноправової науки, а його автор – Віталій Миколайович ЧЕРНЕГА заслуговує на присудження йому здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право».

У обговоренні дисертаційного дослідження взяли участь:

Докторка юридичних наук, професорка Булеца С. Б., який зауважив, що дисертація Чернеги В. М. присвячена актуальній темі – механізму правового регулювання сімейних відносин.

Актуальні проблеми дисертаційного дослідження визначили характер та перелік поставлених дисертантом мети та задач. Автору вдалося досягти поставленої мети та вирішити завдання. Ознайомлення зі змістом дисертації дає підстави для таких висновків.

Здобувач виявив належний рівень знань фахової літератури, нормативно-правового матеріалу, правозастосовної практики, порушив низку дискусійних проблем, що підлягають осмисленню і відповідному їх рішенню.

Дисертант застосував різноманітні методи наукового аналізу досліджуваних проблем, проаналізовано наукову та навчальну літературу, енциклопедичні видання, зроблена критична оцінка положень чинного сімейного та цивільного законодавства.

Професорка констатує, що загалом кількість реальних здобутків Чернеги В. М. перевищує кількість наукових положень, винесених автором дисертації на захист. Заслужують на увагу такі авторські висновки:

1. Главу 10 СК України резонно доповнити ст. 91-1 «Поняття шлюбного договору», в якій запропоновано закріпити дефініцію цього сімейного договору.

2. Правова психологія в формі негативної оцінки суспільством певного явища, позитивні чи негативні емоції як елементи правової психології є детермінантою розвитку сімейного законодавства та можуть обумовлювати його вдосконалення або підвищення рівня правового регулювання сімейних відносин.

3. Правова ідеологія та правова психологія є рівноцінними і взаємопов'язаними складовими елементами правової свідомості, які у своїй єдності впливають на механізм правового регулювання сімейних відносин. Правова ідеологія сприяє розвитку правової психології, обумовлює виникненню почуттів та емоцій конкретної спрямованості, які, своєю чергою, стають рушійною силою для змін у змісті та рівнях правового регулювання сімейних відносин, розвитку правотворчої й правозастосовної діяльності, що врешті призводить до змін у правовій ідеології.

4. Зв'язок правової ідеології та правової психології як складників правової свідомості проявляється в тому, що правова ідеологія збагачує правову психологію ціннісними і формально визначеними (нормативними орієнтирами), а правова психологія стає витокom для формування змісту правових норм.

5. У механізмі правового регулювання сімейних відносин гідність людини виконує роль універсальної правової цінності, на якій ґрунтуються основні ідеї регулювання сімейних відносин, які прямо чи опосередковано виражені в нормах сімейного права.

Робота завершується самостійними і аргументованими висновками, які логічно пов'язані із викладеним основним матеріалом. Тому, зважаючи на викладене, висновано, що представлене дисертаційне дослідження Віталія Миколайовича Чернеги на здобуття на наукового ступеня доктора юридичних наук на тему «Механізм правового регулювання сімейних відносин» відповідає спеціальності 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» та може бути рекомендовано до захисту в спеціалізованій вченій раді.

Докторка юридичних наук, професорка Менджул М. В. зазначила, що обрана проблематика дослідження не викликає жодних сумнівів, оскільки від злагодженої роботи всіх правових засобів залежить ефективність сімейно-правового регулювання загалом.

Абсолютна більшість наукових положень, винесених на захист, є виваженими та такими, що вимагають підтримки з боку фахівців у галузі сімейного права. Придатними є підходи автора щодо: модернізації сімейно-правової термінології, сутності та взаємозв'язку елементів механізму правового регулювання сімейних відносин, а також розгляд питань синергії доктрини сімейного права, судової практики і механізму правового регулювання сімейних відносин.

На заслужену увагу претендує пропозиція автора на основі законодавства Казахстану та Латвійської Республіки удосконалити приписи СК України.

Прийнятною є науковий підхід, за яким автор пропонує додатково закріпити в СК України чотири презумпції, зокрема: а) презумпцію правозгідності сімейного договору – сімейний договір вважається правозгідним, якщо його недійсність не встановлена законом або якщо він не визнаний судом недійсним; б) презумпцію правозгідності сімейної

домовленості – сімейна домовленість вважається правозгідною, якщо від неї в односторонньому порядку не відмовився учасник сімейних правовідносин; в) презумпцію правозгідності усиновлення – усиновлення є правозгідним, крім випадків, коли усиновлення визнано недійсним за рішенням суду або скасовано; г) презумпцію правозгідності удочеріння – удочеріння є правозгідним, крім випадків, коли удочеріння визнано недійсним за рішенням суду або скасовано.

Отже, дисертація Віталія Миколайовича Чернеги на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на тему «Механізм правового регулювання сімейних відносин» відповідає спеціальності 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» та може бути рекомендовано до захисту в спеціалізованій вченій раді.

Доктор юридичних наук, доцент Нагнибіда В. І. зазначив, що за науковий інтерес до механізму правового регулювання значно активізувався, у тому числі сімейних відносин, що супроводжують людину протягом її життя. На жаль, досі комплексного дослідження механізму правового регулювання сімейних відносин у юридичній науці не проводилось. Очевидно, що саме це стало передумовою для створення сучасної моделі механізму правового регулювання сімейних відносин.

На думку Нагнибіди В. І., позитивним є те, що в роботі механізм правового регулювання сімейних відносин розглянуто у статистичній та динамічній. Цікавими є наукові положення щодо впливу доктрини сімейного права на законодавця і суб'єктів правозастосування, а також впливу судової практики в сімейних справах на формування і реалізацію норм сімейного права.

Варто також підтримати думку автора всі наукові положення щодо атипових норм сімейного права.

Незважаючи на всі необхідні позитивні характеристики дисертаційної роботи, В. І. Нагнибіда зазначив, що дисертація має деякі вразливі місця.

1. Більше уваги слід було приділити непоміченим сімейним договорам.

2. У роботі доцільно було б навести більше прикладів судової практики судів першої інстанції.

Отже, дисертація Віталія Миколайовича Чернеги на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на тему «Механізм правового регулювання сімейних відносин» відповідає спеціальності 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» та може бути рекомендовано до захисту в спеціалізованій вченій раді.

Кандидатка юридичних наук, професорка Черняк О. Ю. відзначила актуальність теми дисертаційного дослідження, вдалу структуру дисертації, що дало змогу дисертанту повною мірою виконати поставлені завдання. На її думку, на увагу заслуговує авторська дефініція норм сімейного права: це системний та своєрідно структурований «підмурак» механізму правового

регулювання сімейних відносин, що складається із певних взірців поведінки суб'єктів сімейних прав та обов'язків або спеціалізованих правил сімейного права, що не містять конкретних деонтичних модальностей, які держава створює, санкціонує або апріорі визнає обов'язковими.

Здобувач вдало визначив поняття механізму правового регулювання сімейних відносин як скупчення правових засобів, способів і форм (юридичного інструментарію), злагоджена взаємодія яких спроможна впорядкувати сімейні відносини задля охорони, з одного боку, інтересів суб'єктів сімейного права (приватних інтересів), а із другого – інтересів сім'ї, як первинного і провідного осередка соціуму, та інтересів держави (публічних інтересів).

Правильною є пропозиція про запровадження в Україні інституту гостьової сім'ї.

Далі професорка Черняк О. Ю. підтримала виступаючих у тому, що дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на тему «Механізм правового регулювання сімейних відносин» є самостійним, завершеним дослідженням, що повністю відповідає спеціальності 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» та може бути рекомендовано до захисту в спеціалізованій вченій раді.

Головуюча на засіданні – завідувачка кафедри міжнародного та європейського права, кандидатка юридичних наук, доцентка Лозінська С. В. зазначила у підсумку, що дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук Чернеги Віталія Миколайовича на тему: «Механізм правового регулювання сімейних відносин» відповідає спеціальності 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» та вимогам Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання присудження (позбавлення) наукових ступенів» від 17 листопада 2021 р. №1197, та може бути рекомендована до захисту на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук у спеціалізованій вченій раді.

За результатами обговорення дисертаційної роботи Чернеги Віталія Миколайовича на тему «Механізм правового регулювання сімейних відносин» присутні вирішили запропонувати

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертаційного дослідження Чернеги Віталія Миколайовича на тему: «Механізм правового регулювання сімейних відносин», поданого на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право»

Обґрунтування вибору теми дослідження. Україна будує державну сімейну політику на принципах суверенітету та автономії сім'ї, паритету між жінкою і чоловіком в усіх сферах життєдіяльності, а також на засадах наступності поколінь. Правове регулювання сімейних відносин підкорене стрижневим ідеям, утілених у «підмурку» його механізму, метою якого є забезпечення правової ідилії в кожній сім'ї. Проте наявні концептуальні трансформації на початку третього тисячоліття в підходах до правового регулювання суспільних відносин в Україні та за її географічними межами не можуть не вплинути на особливу «гавань», своєрідну царину приватного буття – сімейно-правову сферу. Адже в ній насамперед з моменту набрання чинності головного правового регулятора сімейних відносин в Україні минуло понад 18 років. За цей час відбулося максимальне розгортання диспозитивних засад сімейно-правового регулювання, з'явилося багато нових норм та інститутів сімейного права, які потребують або нового («свіжого») бачення, або є такими, що підлягають негайній модернізації. Крім того, частина норм сімейного права України потребує розвитку на основі позитивного досвіду правової регуляції сімейних відносин у зарубіжних країнах.

Наявні дисертації українського авторства на рівні доктора юридичних наук донині не спрямовувалися на формування концептуального бачення МПРСВ. Крім того, через об'єктивні причини частина наукових досягнень базується на колишньому сімейному законодавстві України та тодішній практиці його застосування. Зокрема, йдеться про дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук: З. В. Ромовської «Проблеми захисту в радянському сімейному праві» (1986 р.); І. В. Жилінкової «Проблеми правового режиму майна членів сім'ї» (2000 р.).

Докторські дисертаційні праці наших сучасників (Л. В. Красицької «Проблеми здійснення та захисту особистих та майнових прав батьків і дітей» (2015 р.); О. А. Явор «Юридичні факти в сімейному праві України» (2018 р.); О. І. Сафончик «Шлюбні правовідносини в Україні: теорія і практика» (2018 р.); В. О. Кожевникової «Науково-теоретичні засади обмеження прав суб'єктів сімейних відносин» (2019 р.); М. В. Менджул «Теоретичні проблеми дії принципів сімейного права» (2020 р.); В. А. Ватраса «Джерела сімейного права» (2020 р.); В. І. Труби «Поняття та загальна класифікація сімейних правовідносин» (2021 р.); Л. М. Токарчук «Влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, як реалізація принципу державної охорони сім'ї» (2021 р.)) мають інші

предмети досліджень. Помітними також є актуальні аспекти матеріального (сімейного) права, що віддзеркалені в докторських дисертаціях українських процесуалістів, зокрема: М. М. Дякович «Охорона і захист сімейних прав нотаріусом: цивільно-правовий аспект» (2015 р.); Г. В. Чурпіти «Концептуальні засади захисту сімейних прав та інтересів у порядку неповного цивільного судочинства» (2016 р.). Проте більшість учених згадує про МПРСВ уривчасто, оскільки зазначена проблематика тісно пов'язана з різними інститутами та нормами сімейного права, або їх професійний фокус спрямований на формування спеціальних знань лише про деякі елементи, що входять до «архітекτονіки» такого механізму. Крім того, донині комплексно не розкрито потенціал правової свідомості та правової культури в МПРСВ. За професійною «ширмою» також не можуть залишатися питання синергії доктрини сімейного права, судової практики і МПРСВ.

«Платформою» для проведеного дослідження МПРСВ стала наукова спадщина таких класиків української та зарубіжної правової думки різних періодів її динаміки: А. М. Александрова, С. С. Алексєєва, В. К. Бабаєва, В. І. Бошка, С. М. Братуся, В. П. Воложаніна, Є. М. Ворожейкіна, В. П. Грибанова, В. І. Даніліна, І. В. Жилінкової, С. П. Індиченка, О. С. Йоффе, Д. А. Керімова, В. І. Кисіля, О. В. Красавчикова, О. Е. Лейста, В. В. Луця, В. Ф. Маслова, Г. К. Матвєєва, О. М. Нечаєвої, Д. І. Меєра, В. А. Ойгензихта, М. Т. Оридороги, З. А. Підпригори, О. А. Пушкіна, С. І. Реутова, В. О. Рясенцева, Г. М. Свердлова, М. В. Цвіка, П. А. Чеберяка, Ю. С. Червоного, Я. М. Шевченко, Г. Ф. Шершеневича.

Використані також надбання таких учених сучасності: О. Є. Аврамової, С. М. Бервена, Т. В. Боднар, В. І. Борисової, С. Б. Булеци, В. А. Ватраса, І. В. Венедіктової, М. К. Галянтича, В. С. Гопанчука, С. Д. Гринько, А. Б. Гриняка, Н. О. Давидової, І. О. Дзери, О. В. Дзери, М. М. Дякович, А. С. Довгерта, В. Ю. Євко, І. В. Жилінкової, Ю. О. Заїки, В. Я. Калакури, І. Р. Калаура, Ю. Ю. Калиновського, В. С. Ковальської, В. О. Кожевникової, А. М. Колодія, Н. М. Конончук, А. В. Коструби, О. О. Кота, О. В. Кохановської, Л. В. Красицької, Н. М. Крестовської, Ю. В. Кривицького, О. Д. Крупчана, Н. С. Кузнєцової, О. М. Куракіна, М. В. Логвінової, І. С. Лукасевич-Крутник, Р. А. Майданика, Л. О. Макаренко, М. В. Менджул, О. В. Михальнюк, Є. О. Мічуріна, Л. А. Музики, О. О. Отраднової, М. Д. Пленюк, С. О. Погрібного, Т. С. Подорожної, О. М. Пономаренко, В. Д. Примака, О. С. Простибоженка, П. М. Рабіновича, О. В. Розгон, З. В. Ромовської, О. І. Сафончик, І. Я. Сенюти, О. В. Синегубова, С. О. Сліпченка, В. М. Сломи, І. В. Спасибо-Фатєєвої, М. О. Стефанчука, Р. О. Стефанчука, Л. М. Токарчук, В. І. Труби, Н. В. Федорченко, С. Я. Фурси, Є. О. Харитоновна, О. І. Харитонової, О. І. Чепис, О. О. Чефранової, Г. В. Чурпіти, С. І. Шимон, Р. Б. Шишки, О. А. Явор, О. С. Яворської, В. Л. Яроцького та ін. Праці цих учених прямо або опосередковано впливають на розв'язання кола, поставлених у дослідженні, завдань.

Зазначені вище обставини створили сприятливий дослідницький простір для всебічного пізнання МПРСВ, теоретико-методологічне та прикладне значення якого обумовлене низкою функцій, що виконує кожен елемент, який, за авторським баченням, входить до його «архітекτονіки».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації відповідає: Пріоритетним напрямом розвитку правової науки на 2016-2021 роки, затвердженим 03 березня 2016 р. загальними зборами НАПрНУ; Пріоритетним напрямом розвитку правової науки на 2021-2025 роки, затвердженим 26 березня 2021 р. загальними зборами НАПрНУ; комплексній науково-дослідній темі Навчально-наукового інституту «Юридичний інститут Державного вищого навчального закладу «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» «Угода про асоціацію України з ЄС як основа розвитку її національного законодавства» (державний реєстраційний номер 0115U003418).

Тему дисертації затверджено Вченою радою Державного вищого навчального закладу «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» (протокол №6 від 05 лютого 2019 р.).

Мета і завдання дослідження. *Метою дисертації є розв'язання наукової проблеми, яка полягає в розробленні теоретичної концепції МПРСВ, придатної для впровадження ефективних законодавчих рішень і вдосконалення правозастосовної практики України в цій сфері.*

Визначена мета зумовила постановку таких завдань дослідження:

- розкрити стан та перспективи наукової думки щодо МПРСВ;
- представити візію правового регулювання сімейних відносин, а також визначити поняття, ознаки та «архітектоніку» МПРСВ;
- окреслити поняття, ознаки, види, типи і функції норм сімейного права;
- розкрити потенціал застосування до регулювання сімейних відносин актів цивільного законодавства;
- розкрити потенціал застосування аналогії закону до регулювання сімейних відносин;
- визначити поняття, ознаки, систему та функції спеціалізованих (атипових) норм сімейного права;
- охарактеризувати правові звичаї як складника МПРСВ;
- сформулювати поняття правового саморегулювання сімейних відносин, а також окреслити поняття, систему та функції сімейних договорів та домовленостей;
- визначити поняття та функції юридичних фактів у сімейному праві;
- окреслити поняття, ознаки, види та функції сімейних правовідносин;
- охарактеризувати акти здійснення і захисту сімейних прав та інтересів і виконання обов'язків;
- окреслити правову свідомість та її функції як складника МПРСВ;
- розкрити потенціал правової культури та правових цінностей в МПРСВ;
- окреслити розвиток доктрини сімейного права та її вплив на законодавця і суб'єктів правозастосування;

– визначити вплив судової практики в сімейних справах на формування і реалізацію норм сімейного права;

– сформувати пропозиції, спрямовані на розвиток норм сімейного права.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які підлягають сімейно-правовому впливу.

Предметом дослідження є МПРСВ.

Методи дослідження. Дослідження ґрунтується на загальнонаукових та спеціально-юридичних наукових методах пізнання. МПРСВ досліджено із позиції *діалектичного світогляду* – у статичі та динаміці (розділи 1, 2, 3, 4, 5, 6). За допомогою *історико-правового методу* окреслено еволюцію норм сімейного права, генезу наукових поглядів, ідей, концепцій і теорій на сімейно-правові явища (розділи 1, 2, 3, 4, 5, 6). Поєднання *системного та структурно-функціонального аналізу* дало змогу: визначити «архітектоніку» МПРСВ (підрозділ 1.2); визначити функції елементів МПРСВ (підрозділи 2.1., 2.4, 3.1., 3.2., 4.1., 4.2., 5.1., 5.2); розробити класифікацію регулятивних норм сімейного права (підрозділ 2.1); визначити ознаки МПРСВ (підрозділ 1.2); визначити ознаки норм сімейного права (підрозділ 2.1); визначити ознаки спеціалізованих норм сімейного права (підрозділ 2.4); визначити ознаки правових звичаїв (підрозділ 3.1); визначити ознаки сімейних правовідносин (підрозділ 4.2); класифікацію переважних прав у сімейних правовідносинах (підрозділ 4.2); виокремити поворотну функцію судової практики в сімейних справах (підрозділ 6.2.). *Логіко-семантичний метод* сприяв розвитку сімейно-правової термінології (підрозділи 2.4., 3.2., 4.3.). За допомогою *формально-логічного методу* розроблено низку дефініцій, зокрема: МПРСВ (підрозділ 1.1); норм сімейного права (підрозділ 2.1); спеціалізованих норм сімейного права, норм-цілей сімейного права, норм-принципів сімейного права, норм-дефініцій сімейного права, норм-строків сімейного права, оперативних норм сімейного права, колізійних норм сімейного права (підрозділ 2.4); звичаю в сімейному праві (підрозділ 3.1); правового саморегулювання сімейних відносин, сімейного договору, шлюбного договору, сімейної домовленості (підрозділ 3.2); юридичних фактів у сімейному праві (підрозділ 4.1); сімейних правовідносин (підрозділ 4.2.); переважних прав у сімейних правовідносинах (підрозділ 4.2.); правової ідеології (підрозділ 5.2); сімейних цінностей української сім'ї (підрозділ 5.2). Зазначений метод наукового пізнання також забезпечив наукову аргументацію висновків і пропозицій за предметом дослідження (розділи 1, 2, 3, 4, 5, 6). *Порівняльно-правовий метод* застосовано для: виявлення спільних та розбіжних законодавчих підходів до регулювання сімейних відносин в Україні та зарубіжних країнах (розділи 2, 3, 4); зіставлення наукових поглядів, ідей, концепцій і теорій за предметом дослідження (розділи 1, 2, 3, 4, 5, 6). *Методи ретроспективного та перспективного аналізу і моделювання* дали змогу сформувати пропозиції, спрямовані на розвиток сімейного законодавства та практики його застосування (розділи 2, 3, 4). Застосування зазначених методів наукового пізнання комбінувалося залежно від розв'язання завдань дослідження.

Нормативно-правову основу дослідження становлять джерела правового регулювання сімейних відносин в Україні та зарубіжних країнах (Азербайджанській Республіці, Боснії і Герцеговині, державах Європейського Союзу, Князівстві Андорра, Князівстві Монако, Північній Македонії, Республіці Албанія, Республіці Вірменія, Республіці Ісландія, Республіці Казахстан, Республіці Киргизстан, Республіці Молдова, Республіці Таджикистан, Республіці Узбекистан, Сан-Марино, Швейцарській Конфедерації).

Науково-теоретичною основою дослідження є автореферати дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата юридичних наук; дисертації на здобуття зазначених наукових ступенів, а також – наукового ступеня доктора філософії в галузі права; енциклопедичні та тлумачні джерела; збірники наукових статей, присвячених пам'яті видатних учених у сфері приватного права (Д. В. Бобрової, І. В. Жилінкової, Я. М. Шевченко), унікальну серію якої започатковано громадською організацією «Ліга професорів права, докторів юридичних наук та докторів філософії в сфері права»; матеріали міжнародних та всеукраїнських науково-практичних заходів (конференцій, круглих столів), частину яких присвячено пам'яті видатних цивілістів (Ч. Н. Азімова, Є. В. Васьковського, В. П. Маслова, Г. К. Матвєєва, Ю. Г. Матвєєва, О. А. Пушкіна, Ю. С. Червоного); монографії (як одноособові, так і колективні); навчальні посібники; науково-практичні коментарі сімейного законодавства; підручники; статті в фахових наукових виданнях України та іноземних держав, значна частина яких входить до міжнародних наукометричних баз даних.

До емпіричного складника дослідження належать матеріали правозастосовної практики, серед яких чільне місце посідають: рішення ЄСПЛ; постанови ВС та його Пленуму; рішення КСУ.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є першим у правовій думці комплексним дослідженням МПРСВ, в якому представлено авторську концепцію цього феномена, сформовано низку положень, які містять елементи наукової новизни та відображають основні результати дисертації, що виносяться на захист, зокрема:

уперше:

– обґрунтовано, що правове регулювання сімейних відносин доцільно розглядати: а) як процес упорядкування суспільних відносин за допомогою своєрідних сімейно-правових засобів, їх юридичного встановлення, охорони та динаміки (зовнішнє правове регулювання сімейних відносин); б) як процес наділення учасників суспільних відносин сімейними правами і юридичними обов'язками, реалізації цих сімейних прав і юридичних обов'язків, перевтілення таких учасників у суб'єктів сімейних правовідносин (внутрішнє правове регулювання сімейних відносин);

– виокремлено такі ознаки МПРСВ: а) цілепокладеність, яка пояснює підпорядкованість сімейно-правових засобів, способів і форм, об'єднаних в єдине ціле, меті правового регулювання сімейних відносин; б) поліелементність, яка означає, що в структурі цього механізму

нагромаджено набір сімейно-правових засобів, способів і форм, без наявності якого неможливий його запуск; в) конективність як спроможність елементів МПРСВ сумісно функціонувати (взаємодіяти); г) алгоритмічність, яка полягає в тому, що такий механізм діє (функціонує) за заздалегідь сформованим алгоритмом;

- розроблено дефініцію норм сімейного права: це системний та своєрідно структурований «підмуток» МПРСВ, що складається із певних взірців поведінки суб'єктів сімейних прав та обов'язків або спеціалізованих правил сімейного права, що не містять конкретних деонтичних модальностей, які держава створює, санкціонує або апіорі визнає обов'язковими;

- запропоновано авторське бачення поняття спеціалізованих норм сімейного права як утілених в сімейному законодавстві своєрідних правил (норм-цілей сімейного права, норм-принципів сімейного права, норм-дефініцій сімейного права, норм-строків сімейного права, оперативних та колізійних норм сімейного права), що мають двоелементну структуру (гіпотезу та диспозицію) і не встановлюють конкретних правових моделей поведінки учасників сімейних відносин, а функціональний потенціал яких у МПРСВ залежить від певного виду таких норм сімейного права;

- розроблено дефініції: а) норм-цілей сімейного права як закріплених у нормах сімейного права очікуваних (бажаних) результатів, які в інтересах учасників сімейних правовідносин, держави і первинного та головного осередка суспільства (сім'ї), прагне досягнути законодавець, упорядковуючи сімейні відносини; б) норм-принципів сімейного права як утілених у нормах сімейного права стрижневих ідей, відповідно до яких генерується і на яких ґрунтується сімейне законодавство, здійснюється його тлумачення, а також врегульовуються сімейні відносини за аналогією права; в) норм-дефініцій сімейного права як компактно втілених у текстах джерел правового регулювання сімейних відносин приписів, що лаконічно та монозначно визначають зміст сімейно-правових категорій через розкриття їхніх ідентифікуючих ознак;

- визначено поняття та ознаки оціночних категорій в сімейному праві. Оціночними категоріями в сімейному праві є встановлені законодавцем контурні формулювання значимих обставин, що мають невичерпний зміст, конкретизація якого віддана на розсуд суб'єкта правозастосування шляхом їх витлумачення останнім у конкретних сімейних правовідносинах. До їхніх ознак віднесено: а) нормативність; б) оконтуреність; в) варіабельність;

- розроблено класифікацію регулятивних (уповноважувальних, зобов'язуючих, заборонних) норм сімейного права;

- запропоновано оперувати в науковому та нормативно-правовому обізі такими збірними термінами: «зловживання правами батьків», «позбавлення прав батьків», «поновлення прав батьків»;

- запропоновано закріпити в СКУ: а) презумпцію правозгідності сімейного договору – сімейний договір вважається правозгідним, якщо його недійсність не встановлена законом або якщо він не визнаний судом недійсним; б) презумпцію правозгідності сімейної домовленості – сімейна

домовленість вважається правозгідною, якщо від неї в односторонньому порядку не відмовився учасник сімейних правовідносин; в) презумпцію правозгідності усиновлення – усиновлення є правозгідним, крім випадків, коли усиновлення визнано недійсним за рішенням суду або скасовано; г) презумпцію правозгідності удочеріння – удочеріння є правозгідним, крім випадків, коли удочеріння визнано недійсним за рішенням суду або скасовано;

– сформульовано поняття правового саморегулювання сімейних відносин, яке визначено як ініціативний взаємоприйнятний процес упорядкування сімейних відносин за допомогою сімейних договорів та домовленостей сторін;

– запропоновано закріпити в СКУ дефініцію «сімейна домовленість», що дає змогу не ототожнювати її з другим правовим засобом саморегулювання сімейних відносин – сімейним договором. Сімейною домовленістю є згода сторін, що зумовлює виникнення, зміну або припинення особистих немайнових і майнових сімейних прав та обов'язків і може допускати односторонню відмову від неї;

– доведено, що суспільна та індивідуальна правова свідомість і правова культура є функціональними елементами МПРСВ та забезпечують утворення певного типу сімейної правосуб'єктності, яка формується в контексті суспільної правової культури та правової свідомості під впливом індивідуальної правосвідомості та правокультури особи;

– обґрунтовано, що інтелектуальним фундаментом правової свідомості є правова ідеологія, яку в контексті МПРСВ запропоновано трактувати як сукупність обґрунтованих концептів, принципів, стимулів, мотивів, етичних і моральних норм, які визначають позицію держави щодо інституту сім'ї, що гармонізує зі сучасними європейськими і світовими стандартами та національними традиціями і менталітетом, сприяють утвердженню загальних засад сімейного права, а також розвитку правозгідних сімейних правовідносин;

– з'ясовано, що правова свідомість істотно впливає на МПРСВ, оскільки завдяки правовій свідомості цей механізм: а) має конкретну нормативно-правову основу; б) має конкретний предмет регулювання; в) є стабільним; г) відповідає стану сучасних сімейних відносин; ґ) є динамічним і здатен реагувати на зміну соціальних умов; д) оптимально поєднує різноманітні правові засоби (дозволи, заборони, позитивні зобов'язування); е) оперує зрозумілими та розпізнаваними правовими поняттями й категоріями, що дозволяють їх однакове трактування та практичне застосування; є) ґрунтується на засадах рівності учасників сімейних правовідносин, урахування їхніх взаємних інтересів, справедливості, добросовісності, розумності, моральних засад суспільства;

– доведено, що МПРСВ спрямований на забезпечення суб'єктам сімейного права умов для реалізації ідеї свободи правозгідної поведінки. Міра такої свободи має відповідати таким критеріям: а) свобода кожного суб'єкта сімейних правовідносин узгоджена зі свободою інших, пов'язаних із ним

суб'єктів; б) свобода має бути оптимальною у правовому вимірі конкретних сімейних відносин конкретної особи; в) свобода реалізується в сімейних правовідносинах у межах правозгідної поведінки;

– обґрунтовано, що базові сімейні цінності української сім'ї входять до системи цінностей, які охороняються сімейним правом, що дає змогу виокремити їх як самостійну групу в структурі правової культури, поряд із правовими цінностями. Поняття «сімейні цінності української сім'ї» визначено як такі засади, способи і форми побудови сімейних взаємин, які відповідають моральним засадам певної соціальної групи й української нації загалом і забезпечують гармонійне існування сім'ї як соціальної групи та створюють найкращі умови для життя кожного члена сім'ї зі збереженням його індивідуальності і самотності;

– обґрунтовано, що ефективність функціонального впливу індивідуальної правової культури (правокультурності особи) на МПРСВ забезпечується внаслідок поєднання індивідуальної правової свідомості, правокультурності та визнання особою сімейних цінностей;

удосконалено:

– поняття МПРСВ, яке окреслено як скупчення правових засобів, способів і форм (юридичного інструментарію), злагоджена взаємодія яких спроможна впорядкувати сімейні відносини задля охорони, з одного боку, інтересів суб'єктів сімейного права (приватних інтересів), а із другого – інтересів сім'ї, як первинного і провідного осередка соціуму, та інтересів держави (публічних інтересів);

– наукові положення щодо: а) субсидіарного застосування цивільного законодавства до регулювання сімейних відносин; б) застосування аналогії закону; в) застосування аналогії права; г) коректного відтворення в чинній редакції ч. 1 ст. 55 СКУ особистих немайнових обов'язків дружини, чоловіка; г) можливості дружини, чоловіка не лише на вільний вибір свого місця проживання, але й на право кожного із них на вільний вибір місця свого перебування; д) потенціалу продовження позовної давності до вимог, що впливають із приписів ч. 3 ст. 138 СКУ;

– наукові положення щодо переліку основних засад сімейного законодавства, до якого доцільно зарахувати: 1) можливість і допустимість правового регулювання сімейних відносин; 2) справедливість; 3) добросовісність; 4) розумність; 5) відповідність моральним засадам суспільства; 6) антидискримінацію учасників сімейних правовідносин; 7) рівність прав та обов'язків жінки та чоловіка в сім'ї; 8) якнайкраще забезпечення прав та інтересів дитини; 9) пріоритет захисту прав та інтересів дитини; 10) максимально можливе забезпечення прав та інтересів повнолітніх непрацездатних членів сім'ї; 11) пріоритет захисту прав та інтересів повнолітніх непрацездатних членів сім'ї;

– наукові підходи щодо таких норм-дефініцій сімейного права: «сім'я», «шлюб», «усиновлення», «прийомна сім'я», «прийомні батьки», «прийомні діти», «дитячий будинок сімейного типу», «батьки-вихователі дитячого будинку сімейного типу», «вихованці дитячого будинку сімейного типу»;

– наукові підходи щодо сімейно-правової термінології. По-перше, запропоновано оперувати терміном «сирота» замість «дитина-сирота», оскільки за законодавством нею вважається лише особа, яка не досягла 18 років. По-друге, запропоновано відмовитися від терміна «діти, позбавлені батьківського піклування» на користь терміна «діти, роз'єднані з батьками». До дітей, роз'єднаних з батьками, віднесено також сиріт. По-третє, задля уникнення гендерно невідповідної сімейно-правової термінології, поряд із усталеними термінами запропоновано оперувати такими термінами: «зловживання материнськими правами», «позбавлення материнських прав», «поновлення материнських прав», «удочеріння», «удочеритель», «удочерителі», «удочерена дитина», «удочерена повнолітня особа», «усиновлювачка», «опікунка», «піклувальниця», «патронатна вихователька»;

– визначення поняття звичаю в сімейному праві як не встановленого актами сімейного законодавства, але усталеного в певній сфері сімейних відносин правила поведінки (регулятора згаданих відносин), яке санкціоноване державою;

– визначення поняття сімейного договору як пойменовану (визначену в законі) або непойменовану (не визначену в законі, але таку, що корелюється із основними засадами сімейного законодавства та моральними засадами суспільства) згоду сторін, що зумовлює виникнення, зміну або припинення здебільшого майнових сімейних прав та обов'язків, але не допускає односторонню відмову від неї;

– визначення поняття юридичних фактів у сімейному праві як обставин, ефектом яких є перешкоджання, виникнення, гальмування (призупинення, припинення), динаміка (зміна, поновлення) сімейних правовідносин або поривання правовідносин, яких насправді не мало б існувати (анулювання правовідносин);

– визначення поняття сімейних правовідносин як обумовлених створенням сім'ї відносин, що входять до предмета сімейно-правового регулювання, коло пойменованих учасників яких визнається носіями суб'єктивних сімейних прав та обов'язків, що встановлюються актами законодавства, договорами, домовленостями, а в деяких випадках також правовими звичаями (звичаєм національної меншини, місцевим звичаєм);

– визначення поняття переважних прав у сімейних правовідносинах: це встановлені законом пріоритетні можливості батьків, інших повнолітніх членів сім'ї та родичів (баби, діда, братів, сестер, вітчима, мачухи) учиняти певні дії щодо дітей, малолітніх, неповнолітніх внуків, братів, сестер, падчерок, пасинків, а також першочергові правові можливості, встановленого законодавцем кола осіб, удочерити та (або) всиновити дітей;

– наукові положення щодо пойменування наявних способів захисту сімейних прав та інтересів, а також запропоновано розширити їхній перелік, до якого доцільно включити: 1) встановлення правовідносин; 2) визнання права; 3) припинення дій, які порушують сімейні права; 4) відновлення правовідносин, які існували до порушення права; 5) примусове виконання добровільно не виконаного обов'язку; 6) зміну правовідносин; 7) припинення

правовідносин; 8) анулювання правовідносин; 9) компенсацію майнової шкоди; 10) компенсацію моральної шкоди; 11) визнання незаконними рішень, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб;

дістали подальшого розвитку:

– наукові положення щодо «архітектоніки» МПРСВ. До неї віднесено: а) норми сімейного права, правові звичаї, сімейні договори та домовленості; б) юридичні факти; в) сімейні правовідносини; г) акти здійснення і захисту сімейних прав та інтересів і виконання обов'язків; г) правову свідомість; д) правову культуру;

– наукові положення щодо функцій норм сімейного права – виокремлено регулятивну, правонадільну, мотивувальну, захисну та системостворювальну функції таких правових норм;

– наукові підходи щодо розмежування особистих немайнових обов'язків дружини, чоловіка (подружжя) і матері, батька (батьків), зокрема: доведено належність обов'язків утверджувати в сім'ї повагу до матері, батька, встановлених ч. 2 ст. 55 СКУ, до особистих немайнових обов'язків батьків, а не подружжя;

– наукові положення щодо: а) визнання шлюбу неукладеним: на взірець законодавства Латвійської Республіки запропоновано закріпити в СКУ таку норму: шлюб вважається неукладеним, якщо його не було зареєстровано посадовою особою ОДРАЦС; б) поновлення шлюбу: на зразок законодавства Республіки Казахстан установити в СКУ таке правило: шлюб може бути поновлений, якщо в момент укладення шлюбу нареченим або одному із них було відомо, що особа, яка була визнана безвісно відсутньою або оголошена померлою, є живою; в) кола підстав позбавлення прав батьків: на основі законодавчого досвіду Республіки Казахстан запропоновано в СКУ закріпити зловживання батьком, матір'ю азартними іграми як одну із підстав позбавлення прав батьків; г) форм улаштування сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: на взірець казахського законодавства закріпити в СКУ інститут гостьової сім'ї, тобто сім'ї, яка тимчасово прийняла на виховання сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків, що перебувають в організаціях усіх типів (освітніх, медичних тощо) у періоди, не пов'язані із освітнім процесом (канікули, вихідні та святкові дні);

– наукові положення щодо значення норм-цілей сімейного права. Обґрунтовано, що норми-цілі сімейного права: а) визначають очікувані (бажані) результати сімейно-правового регулювання; б) діставши логічну динаміку (розвиток) в класичних нормах сімейного права, впливають на сімейно-правове регулювання; в) впливають на формування норм сімейного права; г) дають змогу встановити релевантність або іррелевантність наявних сімейно-правових засобів бажаним результатам правового регулювання сімейних відносин;

– наукові положення щодо значення норм-дефініцій сімейного права. Доведено, що норми-дефініції сімейного права виконують:

а) інтерпретаційну функцію (цей вид атипових норм сімейного права роз'яснює значення термінології, що фігурує в актах сімейного законодавства); б) компактну функцію (ці спеціалізовані норми сімейного права економлять матерію актів сімейного законодавства, що досягається за допомогою лаконічності розкриття значення сімейно-правової термінології); в) інтегративну функцію (ці атипові норми сімейного права об'єднують в єдине ціле всі норми сімейного права, в яких згадуються відповідні терміни);

– наукові положення щодо правових звичаїв як елемента МПРСВ, які доцільно розглядати в двох аспектах: а) як модель акцесорного правового регулювання сімейних відносин (екстернальне регулювання); б) як прояв безпосереднього правового регулювання сімейних відносин згідно із наявним звичаєм національної меншини та (або) місцевим звичаєм (інтернальне регулювання);

– наукові положення щодо функцій сімейних договорів та домовленостей – виокремлено регулятивну, превентивно-виховну, забезпечувальну та захисну функції сімейного договору, а також обґрунтовано, що, на відміну від сімейного договору, сімейна домовленість не виконує забезпечувальну функцію;

– наукові положення щодо значення юридичних фактів у МПРСВ – виокремлено перепонну, породжувальну, призупинювальну, припинювальну, конвертаційну, регенераційну та нуліфікаційну функції;

– наукові положення щодо значення сімейних правовідносин. Обґрунтовано, що сімейні правовідносини виконують такі функції: а) визначають конкретне коло суб'єктів сімейних відносин, на яке на поточний момент поширюється дія норм сімейного права (правових звичаїв, сімейних договорів та домовленостей); б) закріплюють конкретну поведінку суб'єктів сімейних правовідносин; в) є умовою для можливого приведення в дію сімейно-правових засобів задля забезпечення сімейних прав та обов'язків;

– наукові положення щодо впливу доктрини сімейного права на законодавця та суб'єктів правозастосування. Доведено, що доктрина сімейного права України посідає значне місце у формуванні сімейно-правової політики, яка, своєю чергою, спрямована на інтеграцію зусиль законодавця, суб'єктів правозастосування та вчених у галузі сімейного права задля розроблення планів і прогнозів удосконалення національного сімейного законодавства, спрямованого на підвищення впливу сімейно-правових регуляторів;

– наукові положення щодо впливу судової практики в сімейних справах на формування і реалізацію норм сімейного права. Обґрунтовано, що поворотна функція судової практики в сімейних справах полягає в тому, що цей вид юридичної практики спроможний зворотньо впливати на нормотворчу діяльність у сфері сімейного права («бумерангова спроможність»).

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони є придатними використовуватися: а) *на рівні правотворення* – під час підготовки законопроектів з питань сімейного права; б) *на рівні правозастосування* – насамперед у діяльності ОДРАЦС, органу опіки та

підкування, судів; в) у науковій діяльності – для провадження майбутніх наукових розвідок за сімейно-правовою проблематикою, а також під час підготовки науково-практичних коментарів сімейного законодавства; г) в освітньому процесі вищої школи – під час викладання навчальних дисциплін: «Сімейне право» (для здобувачів першого рівня вищої юридичної освіти); «Актуальні проблеми цивільного права та процесу», «Договірне право», «Тренінг-курс з вирішення юридичних кейсів» (для здобувачів другого рівня вищої юридичної освіти); «Доктрина приватного права» (для здобувачів третього рівня вищої юридичної освіти). Матеріали дисертації можуть бути підґрунтям для підготовки конспектів лекцій, методичних указівок, рекомендацій, навчальних і навчально-методичних посібників, підручників, посібників для самостійної роботи здобувачів вищої освіти за сімейно-правовою спрямованістю.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є дослідженням, що виконано автором самостійно. Дисертація не містить ідей або розробок, що належать співавторам, з якими здобувач опублікував статті в наукових виданнях, проіндексованих у базі даних Web of Science Core Collection. У співавторстві здобувач опублікував такі наукові праці: «Family Rights of the Child and Their Legislative Support», в якій здобувач окреслив зміст сімейних прав дитини через призму міжнародно-правових актів; «Forms and ways of defending family rights and interests in Ukraine», в якій здобувач: а) презентував модернізовану систематику способів захисту сімейних прав та інтересів; б) задля узгодження сімейно-правової та цивільно-правової термінології, її вдосконалення, а також для коректного поєменування способів захисту сімейних і цивільних прав та інтересів, сформував пакет змін до Сімейного та Цивільного кодексів України; в) запропонував усунути законодавчі перешкоди щодо продовження позовної давності у випадку, встановленому ч. 3 ст. 138 СКУ; «Legal regulation of family relations in Ukraine and the Republic of Latvia: comparative and analytical research», в якій здобувач запропонував закріпити в СКУ норму, яка встановлює, що шлюб вважається неукладеним, якщо його не було зареєстровано посадовою особою ОДРАЦС.

Усі наукові положення, що винесено на захист, отримані автором самостійно.

Апробація матеріалів дисертації. Основні результати дослідження оприлюднено на таких науково-практичних конференціях, проведених в Україні та державах Європейського Союзу й Організації економічного співробітництва та розвитку (Республіці Польща, Румунії): Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання розвитку юридичної науки та практики» (м. Київ, 15 листопада 2019 р.); VIII Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні правові та гуманітарно-економічні проблеми в період реформування демократичного суспільства» (м. Кропивницький, 15-16 листопада 2019 р.); науково-практичній конференції «Проблеми вдосконалення приватноправових механізмів набуття, передачі, здійснення та захисту суб'єктивних цивільних та сімейних прав», присвяченої пам'яті професора Ч. Н. Азімова та 20-річчю з дня

створення кафедри цивільного права №2 (м. Харків, 29 листопада 2019 р.); науково-практичній конференції «Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні» (м. Львів, 06 грудня 2019 р.); науково-практичній конференції «Проблеми цивільного права та процесу», присвяченої 95-річчю від народження О. А. Пушкіна (м. Харків, 22 травня 2020 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правове регулювання суспільних відносин: актуальні проблеми та виклики сьогодення» (м. Запоріжжя, 24-25 липня 2020 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Legal science, legislation and law enforcement practice: regularities and development trends» (м. Люблін, 30-31 жовтня 2020 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Інтеграція юридичної науки і практики як основа сталого розвитку вітчизняного законодавства» (м. Дніпро, 13-14 листопада 2020 р.); науково-практичній конференції «Проблеми вдосконалення приватноправових механізмів набуття, передачі, здійснення та захисту суб'єктивних цивільних та сімейних прав», присвяченої пам'яті професора Ч. Н. Азімова (м. Харків, 16 грудня 2020 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «A new task of legal science in Ukraine and in the countries of the European Union» (м. Арад, 17-18 грудня 2020 р.); IX Всеукраїнській науково-практичній заочній конференції «Актуальні правові та гуманітарно-економічні проблеми в період реформування демократичного суспільства» (м. Кропивницький, 05-06 лютого 2021 р.).

Публікації. Основні результати дисертації висвітлено в 32 наукових публікаціях, зокрема: в одноосібній монографії, у 13 статтях у наукових фахових виданнях України, у 4 статтях у наукових періодичних виданнях держав Європейського Союзу й Організації економічного співробітництва та розвитку, у 3 статтях у двох закордонних виданнях, проіндексованих у базі даних Web of Science Core Collection, а також у тезах 11 повідомлень на науково-практичних конференціях, проведених в Україні, Республіці Польща та Румунії.

Структура та обсяг дисертації зумовлені її метою та завданнями. До структури дисертації належать: перелік умовних позначень, вступ, 6 розділів, яким підпорядковано 15 підрозділів, висновки, список використаних джерел і додатки. Загальний обсяг рукопису становить 464 сторінки, з них 365 сторінок основного тексту.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, в яких опубліковані наукові результати дисертації:

1. Чернега В. М. Проблеми та потенціал механізму правового регулювання сімейних відносин: монографія. Київ: Видавництво Ліра-К, 2022. 508 с.
2. Чернега В. М. Оціночні поняття в сімейному праві України. *Форум права*. 2015. №4. С. 313-317. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2015_4_55

3. Чернега В. М. Поняття, система та структура норм-дефініцій сімейного права. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. №4. С. 149-152. URL: http://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/08/PAP_4_2019.pdf
4. Чернега В. М. Зобов'язуючі норми сімейного права як об'єкти наукової класифікації. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. №5. С. 148-150. URL: http://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/08/PAP_5_2019.pdf
5. Чернега В. М. Удосконалення норми-дефініції «сім'я». *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. №6. С. 143-146. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2019/34.pdf
6. Чернега В. Уповноважувальні норми сімейного права як об'єкти наукової класифікації. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. №1. С. 38-41. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/1/8.pdf> (DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.1.07>)
7. Чернега В. М. Застосування норм цивільного права до регулювання сімейних відносин. *Право і суспільство*. 2020. №2. С. 244-249. URL: http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2020/2_2020/part_1/40.pdf (DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.2-1.38>)
8. Чернега В. М. Сімейно-правові проблеми та потенціал застосування аналогії права. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2020. Т. 31 (70). №6. С. 42-49. URL: http://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/6_2020/10.pdf (DOI <https://doi.org/10.32838/TNU-2707-0581/2020.6/08>)
9. Чернега В. М. Поняття, ознаки, форми санкціонування звичаїв та їхнє значення у механізмі правового регулювання сімейних відносин. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Юриспруденція»*. 2020. Вип. 46. С. 107-110. URL: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc46/24.pdf> (DOI <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2020.46.22>)
10. Чернега В. М. Розвиток доктрини сімейного права та її вплив на законодавця і суб'єктів правозастосування. *Часопис Київського університету права*. 2020. №4. С. 245-250. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/view/575/547> (DOI: [10.36695/2219-5521.4.2020.44](https://doi.org/10.36695/2219-5521.4.2020.44))
11. Чернега В. М. Своєрідність норм сімейного права – нормативного фундаменту механізму правового регулювання сімейних відносин. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2020. Вип. 62. С. 178-182. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2021/03/33.pdf>
12. Чернега В. Норми-презумпції сімейного права України. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2020. №3 (31). Vol. 2. Р. 265-271. URL: <http://kelmczasopisma.com/viewpdf/1299> (DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.3.2.46>)
13. Чернега В. Поняття та ознаки механізму правового регулювання сімейних відносин. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2020. №4 (32).

Vol. 2. P. 185-191. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/33%20(2).pdf (DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.4.2.33>)

14. Чернега В. Сімейні правовідносини в механізмі правового регулювання сімейних відносин. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. №5. P. 252-256. URL: <https://journal-vjhr.sk/wp-content/uploads/2021/11/VJHR-521-Last.pdf>

15. Чернега В. Проблеми сімейно-правової термінології в Україні. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. №6. Vol. 1. P. 52-56. URL: https://journal-vjhr.sk/wp-content/uploads/2021/03/VJNR_6_1_2020-.pdf

16. Чернега В. М. Класифікація заборонних норм сімейного права. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Юридичні науки»*. 2021. №1 (35). С. 127-130. URL: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/16139830004691.pdf> (DOI: 10.25313/2520-2308-2021-1-6845)

17. Чернега В. Спеціалізовані норми сімейного права. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. №1. С. 41-45. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/1/8.pdf> (DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.1.07>)

18. Чернега В. М. Сутність і систематика сімейно-правових договорів і домовленостей. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. №1. С. 100-103. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2021/24.pdf (DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-1/22>)

19. Cherneha V. M., Kuznetsova L. V., Fedorchenko O. V., Kaminska O. A., Bezpalko S. V. Family Rights of the Child and Their Legislative Support. *Cuestiones Políticas*. 2021. Vol. 39 №71. P. 205-223. URL: <https://produccioncientificaluz.org/index.php/cuestiones/article/view/37399> (DOI: 10.46398/cuestpol.3971.10)

20. Cherneha V., Bohdanets A., Kononets O. Forms and ways of defending family rights and interests in Ukraine. *Amazonia Investiga*. 2022. Vol. 11. Iss. 49. P. 189-197. URL: <https://amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/view/1890> (DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2022.49.01.21>)

21. Cherneha V., Fedorchenko N., Borsuk N. Legal regulation of family relations in Ukraine and the Republic of Latvia: comparative and analytical research. *Amazonia Investiga*. 2022. Vol. 11. Iss. 51. P. 232-239. URL: <https://amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/view/1950> (DOI: 10.34069/AI/2022.51.03.23)

Праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Чернега В. Поняття шлюбного договору в юридичній думці та законотворчій перспективі. *Актуальні питання розвитку юридичної науки та практики*: матер. Міжнар. наук.-практ. конференції студентів, аспірантів та молодих вчених, присвяченої Дню науки юридичного факультету (м. Київ, 15 листопада 2019 р.). Київ, 2019. С. 312-313.

2. Чернега В. М. Деякі проблеми юридичної техніки глави 11 Сімейного кодексу України. *Актуальні правові та гуманітарно-економічні проблеми в*

період реформування демократичного суспільства: зб. тез VIII Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Кропивницький, 15-16 листопада 2019 р.). Кропивницький: ПВНЗ КІДМУ, 2019. С. 46-48.

3. Чернега В. М. Норми-цілі сімейного права в механізмі правового регулювання сімейних відносин. *Проблеми вдосконалення приватноправових механізмів набуття, передачі, здійснення та захисту суб'єктивних цивільних та сімейних прав*: матер. наук.-практ. конф., присвяченої пам'яті проф. Ч. Н. Азімова та 20-річчю з дня створення кафедри цивільного права №2 (м. Харків, 29 листопада 2019 р.). Харків: Право, 2019. С. 133-136.

4. Чернега В. Проблеми декореляції деяких назв статей Сімейного кодексу України зі змістом їхніх положень (запрошення до полілогу). *Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні*: зб. матер. наук.-практ. конф. (м. Львів, 06 грудня 2019 р.). Львів: ЛьвДУВС, 2019. С. 311-313.

5. Чернега В. М. Деякі аспекти розвитку сімейного законодавства України з 2004 року до поширення COVID-19. *Проблеми цивільного права та процесу*: тези доп. учасників наук.-практ. конф., присвяченої 95-річниці від народження О. А. Пушкіна (м. Харків, 22 травня 2020 р.). Харків: ХНУВС; Панов, 2020. С. 209-214.

6. Чернега В. М. Регулювання сімейних відносин за аналогією закону. *Правове регулювання суспільних відносин: актуальні проблеми та виклики сьогодення*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 24-25 липня 2020 р.). Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2020. С. 41-44.

7. Чернега В. М. «Архітектоніка» механізму правового регулювання сімейних відносин. *Legal science, legislation and law enforcement practice: regularities and development trends*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Люблін, 30-31 жовтня 2020 р.). Lublin: Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2020. С. 170-174. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/71/1735/3910-1> (DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-588-92-1-41>)

8. Чернега В. М. Перспективи дослідження механізму правового регулювання сімейних відносин. *Інтеграція юридичної науки і практики як основа сталого розвитку вітчизняного законодавства*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 13-14 листопада 2020 р.). Дніпро: Дніпровський гуманітарний університет, 2020. С. 62-65.

9. Чернега В. М. Сімейно-правова теорія переважних прав. *Проблеми вдосконалення приватноправових механізмів набуття, передачі, здійснення та захисту суб'єктивних цивільних та сімейних прав*: матер. наук.-практ. конф., присвяченої пам'яті проф. Ч. Н. Азімова (м. Харків, 16 грудня 2020 р.). Харків, 2020. С. 125-127.

10. Чернега В. М. Норми-дефініції сімейного права в механізмі правового регулювання сімейних відносин в Україні. *A new task of legal science in Ukraine and in the countries of the European Union*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Арад, 17-18 грудня 2020 р.). Арад, 2020. С. 97-101.

11. Чернега В. М. «To be, or not to be» Сімейному кодексу України в світлі рекодифікації Цивільного кодексу України? *Актуальні правові та гуманітарно-економічні проблеми в період реформування демократичного суспільства*: зб. тез IX Всеукр. наук.-практ. заочної конф. (м. Кропивницький, 05-06 лютого 2021 р.). Кропивницький: ПВНЗ КІДМУ, 2021. С. 28-31.

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертація написана грамотною українською мовою, стиль викладення матеріалу відповідає прийнятому в науковій літературі.

Відповідність дисертації науковій спеціальності. Дисертаційна робота Чернеги Віталія Миколайовича на тему «Механізм правового регулювання сімейних відносин» відповідає спеціальності 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право».

Рекомендація дисертації до захисту. Дисертаційна робота Чернеги Віталія Миколайовича є першим в Україні комплексним дослідженням механізму правового регулювання сімейних відносин, в якому представлено його теоретичну концепцію, внаслідок чого розв'язано актуальну проблему в сучасній юридичній науці.

Дисертація Чернеги Віталія Миколайовича на тему «Механізм правового регулювання сімейних відносин» відповідає вимогам Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання присудження (позбавлення) наукових ступенів» від 17 листопада 2021 р. №1197, та може бути рекомендована до захисту в спеціалізованій вченій раді зі спеціальності 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право».

УХВАЛЕНО:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертаційного дослідження Чернеги Віталія Миколайовича на тему «Механізм правового регулювання сімейних відносин», поданого на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право».

2. Констатувати, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Чернеги Віталія Миколайовича на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на тему «Механізм правового регулювання сімейних відносин» відповідає спеціальності 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» та вимогам Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання присудження (позбавлення) наукових ступенів» від 17 листопада 2021 р. №1197.

3. Рекомендувати дисертацію Чернеги Віталія Миколайовича на тему «Механізм правового регулювання сімейних відносин» до захисту в спеціалізованій вченій раді на здобуття наукового ступеня доктора

юридичних наук зі спеціальності 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право».

Професорсько-викладацький склад кафедри цивільного права та процесу, кафедри міжнародного та європейського права, запрошені науково-педагогічні працівники з правом голосу, проголосували одногolosно:

«за» – 22; «проти» – немає; «утримались» – немає.

Головуюча на засіданні:

кандидатка юридичних наук, доцентка,
завідувачка кафедри міжнародного
та європейського права
Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова

Світлана ЛОЗІНСЬКА

Рецензенти:

докторка юридичних наук, професорка,
заслужена юристка України,
завідувачка кафедри цивільного права
та процесу Хмельницького університету
управління та права імені Леоніда Юзькова

Світлана ГРИНЬКО

доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України,
професор кафедри цивільного права
та процесу Хмельницького університету
управління та права імені Леоніда Юзькова

Володимир ВАТРАС

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри трудового,
господарського та земельного права
Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова

Іван КОСТЯШКІН

Підпис
ЗАСВІДЧУЮ:
Нач. ВК ХУУП
імені Леоніда Юзькова

Підпис
ЗАСВІДЧУЮ:
Нач. ВК ХУУП
імені Леоніда Юзькова

Підпис
ЗАСВІДЧУЮ:
Нач. ВК ХУУП
імені Леоніда Юзькова

Підпис
ЗАСВІДЧУЮ:
Нач. ВК ХУУП
імені Леоніда Юзькова

